

EGO

MAART 1994

MAANDBLAD VAN DE HUMANISTISCH GEESTELIJKE VERZORGING BIJ DE KRIJGSMACHT

In dit
nummer o.a.:

- Verkiezingen ● Prikkels ● KLU in Cambodja ● Stress
- Popmuziek ● Partners ● Films ● Bukmans broeikaseffect ● Boeken
- Humanistisch Raadslieden: waar en wie?

EGO

MAANDBLAD
VAN DE DIENST
HUMANISTISCH
GEESTELIJKE VERZORGING
BIJ DE KRIJGSMACHT

nr. 3, maart 1994, 33e jaargang
Abonnementsprijs f 15,- per jaar, te
storten op postbankrekening 480414
t.n.v. Hoofdraadsman HGV te Zeist.
Militairen ontvangen het blad op aan-
vraag zonder betaling.

Redactie:

Klazien van Brandwijk -Wiltjer, Bart
Hetebruij, Wim Heij (voorz.), Joan
Merens, Vincent Peeters, Jos Siersma,
Jan Sulman.

Vaste medewerkers:

Theo Carree, Arend van Dam, Evert
van Dijk, Gerard van Erkelens, Sabine
Funneman, Cor Hoekstra (CORK),
Pieter de Jager, Tom Janssen, Stef
Kessels, Willy Lohmann, Frits Maas,
Len Munnik, René Nauta, Marco van
Nek, Leonore van Opzeeland, Cor
Out, Tom Pauka, Freek Pol, Rien
Robijns, Karel Roskam, Paul Rutten,
Hans Schonk, Klaas Soesbeek, Frank
Spoelstra, Jan Stoof, Wessel Visser,
Leon Wecke, Hans van Wissen.

Eindredactie:

Joan Merens

Redaktiesekretariaat:

Erika Krijt-Leijendekkers

Prepress/Lithografie/Druk:

Brouwer Offset Utrecht b.v.

Adres redactie en administratie:

Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Oranje Nassaulaan 71,
3708 GC Zeist, tel. 03404-20906.

Bijdragen in EGO verschijnen op per-
soonlijke titel en vertegenwoordigen
niet noodzakelijkerwijs de visie van de
redactie of de dienst HGV.

Inhoud

KLU in Cambodja	3
Droom	5
Prikkels	6
Kaarten uit Sarajevo	7
Stress	8
Popmuziek	11
Poster Arend van Dam	12
De navel van de omroep	14
Gevolgen Sociaal Beleid	15
Vragen staat vrij	16
Partners	17
Films	18
Bukmans broeikas effect	20
Boeken	21
Raadsliden: wie en waar	23
Willy Lohmann	24

Foto voorpagina Roland van der
Loo
Foto pagina 10 Gerard van
Erkelens

VERKIEZINGEN: DAAR MOET JE JE ZORGEN OVER MAKEN!

Binnenkort weer verkiezingen. Al langer hoor je tal van politici klagen
over de desinteresse van mensen voor hun bezigheden. Er zou een kloof
zijn tussen hen en de kiezers of

- misschien beter - degenen die niet meer kiezen.

Inmiddels zijn er tal van voorstellen gedaan om tot de nodige staatsrech-
telijke vernieuwingen te komen. Vernieuwingen met tot doel het over-
bruggen van de gesignaleerde kloof.

Er is zelfs een politieke partij die dergelijke veranderingen al jaren tot één
van haar belangrijkste verkiezingsitems maakt. Het baseert zich allemaal
op het besef van een macht in de mist. Er heerst een gevoel dat er een stof-
fige bureaucratie is ontstaan, die verwijst naar het loket van enge regelge-
ving.

Daarom moet het flitsender, doorzichtiger en uiteindelijk moet het stem-
men tot groter tevredenheid bij de burger. Het is echter de vraag of derge-
lijke vernieuwingen het probleem zullen oplossen.

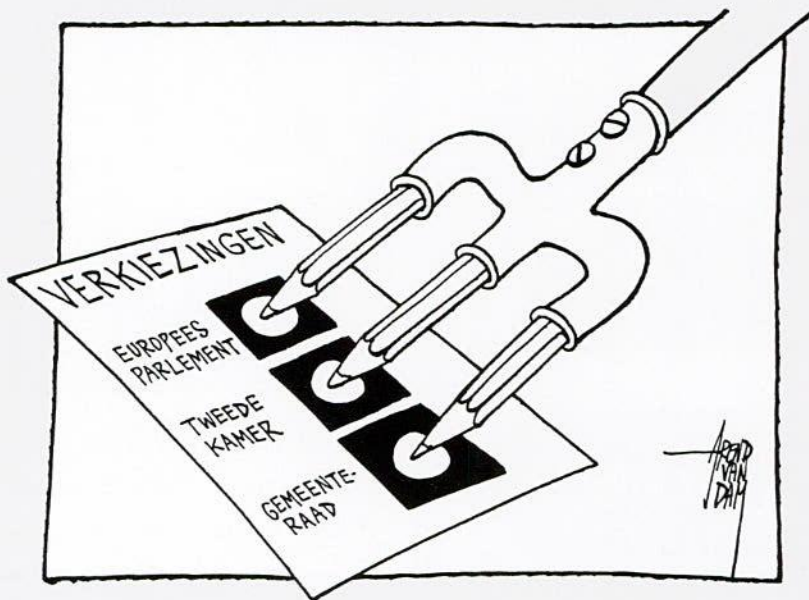
Overigens zijn de structuren taai gebleken en zullen de komende tijd - de
vernieuwingsdrang ten spijt - de bestuursveranderingen slechts marginaal
zijn. Het is de vraag trouwens of we daar wel zoveel van moeten ver-
wachten.

Komt het bestuur echt dichterbij door een gekozen burgemeester of mi-
nister-president? Het lijkt eerlijk gezegd wat te makkelijk. Misschien is in
de hele vernieuwingsproblematiek communicatie wel het centrale begrip.
Wellicht is het gewoon een kwestie van taal en doen. Jan Schaefer, kort
geleden helaas te vroeg overleden, begreep het als geen ander. "In geluk
kun je niet wonen", was een typerende uitspraak van hem. "Om te peilen
wat de mensen willen, moet je geen vergaderingen organiseren, maar le-
ren klaverjassen", een andere. Schaefer typeerde de Kamer als een "kooi
met grijze muizen".

Over zijn motivatie om voorzitter te worden van de werkgroep Sociale
vernieuwing zei hij: "De laatste raadsverkiezingen, dat was een schok.
Iedereen discussieert heel interessant over de ondergang van Oost-
Europa, maar hier is ook wat aan de hand. De helft stemt niet en een
flink deel van de rest brengt een proteststem uit op een racist. Daar moet
je je toch zorgen over maken?"

Inderdaad, daar moet je je zorgen over maken!

Redactie

DE KLU WAS OOK IN CAMBODJA

Klu-sgt 1 Roland van der Loo (ROLO), 35 jaar, ging in maart 1993 als crew-chief, boordmonteur, naar Cambodja om daar drie maanden deel uit te maken van het Klu-detachement in Sisophon Noord. Samen met twaalf andere luchtmachtmensen (vijf piloten, vijf crew-chiefs, een medicijnman en een materialenman).

Raadsvrouw Klazien van Brandwijk-Wiltjer interviewde hem voor Ego. Eerst in Cambodja op 19 april, de dag dat ROLO en zijn kollega's hun term doorzagen en het volleybalveld van de Golf-cie van de mariniers een water doop geven. Het tweede gesprek volgde begin februari van dit jaar thuis in Arnhem, waar Matthijs, het zoontje van drie, vertelt dat papa in Cambodja was en hij naar school moest.

Rolo

CAMBODJA 19 APRIL 1993

ROLO hoe kom jij in Cambodja terecht?

In maart 1992 kwamen bij ons de eerste berichten dat er mensen naar Cambodja moesten. Het was toen nog niet duidelijk dat ik zou gaan. Toen om medische redenen de termijn van uitzending naar drie maanden ging, werd de vrijwilligheid wel wat groter. Met een aantal mensen van het 300 squadron van de vliegbasis Deelen hebben we toen bewust gekozen voor deze periode. Dit om ervan verzekerd te zijn dat we zelf invloed op de periode hadden.

Hoe waren je verwachtingen?

Ik had verwacht dat er meer jungle zou zijn, groener. Wij zijn vanaf Poy Pet (de eerste lokatie van het Dutchbat aan de Thais/Cambodjaanse grens) vliegend binnen gekomen. Van de grens tot aan hier is het een dorre, bruine vlakte. Omdat ik me goed had ingelezen had ik al een beeld van armoede en geweld. Het is natuurlijk altijd anders als je er zelf voor staat. De natuur is iets totaal anders dan ik me had voorgesteld. Het

meest indrukwekkende vind ik dat de mensen hier heel apathisch zijn. Er straalt maar weinig van de mensen uit. Als je ziet hoe gelaten ze alles over zich heen laten komen, als ze langs de weg zitten, uren te niksen. Ik zie niet echt veel initiatief. Ik zoek de verklaring erin dat de mensen continu bang zijn dat ze alles weer kwijt raken, dat ze geen initiatieven meer durven te ontplooiën.

Dat is heel bijzonder want ik vind juist dat de mensen ontzettend veel hebben opgebouwd in de vier maanden dat wij hier zitten. Vanmorgen moest ik naar een lokatie waar ik een tijdje niet geweest was en als ik die route nu vergelijk met toen wij hier pas kwamen. Huizen, kleine tuintjes, vrouwen druk doende en noem maar op.

Jij hebt het dan over rijden, maar wij vliegen over hele gebieden. Als je van Thailand naar Cambodja vliegt dan ga je van groen naar bruin. Van cultuur naar niks. Naar bedorven land vanwege de landmijnen, er zijn geen sloten. Er is helemaal geen hydro-cultuur. Dat is er in Thailand allemaal wel. En dat terwijl er toch maar drie kilometer tussen ligt.

Volgens mij heeft dat toch ook echt te maken met de mentaliteit van de mensen. De Thai zijn natuurlijk beter beschermd, durven hun land te bewerken. Het gaat mij niet zozeer om die huisjes, die staan er in een kwartier tijd, maar het gaat er om een land te ploegen, er wat neer te zetten. Wie garandeert de mensen dat ze hier over twee maanden nog zitten? Waarom zouden ze zelf initiatief tonen en iets beginnen. Hier achter zit een boer die doet het slim. Gaat hier achter tegen het kamp aanzitten en maakt gebruik van ons afvalwater. Hij heeft een prachtige tuin. Alles groeit er. En op zich hier in Sisophon valt het wel mee. Er is hier veel handel... maar als je naar het land kijkt. Een dorre bruine vlakte met apathische mensen.

Neem nu als voorbeeld dat mijnongeval bij Phum Nimmith vorige week. Ik hoor van kollega's die daar toevallig in de buurt waren dat de omstanders staan te lachen omdat er vijfhonderd meter verder een vent ligt dood te bloeden. Dat mensen dan tegen UNTAC-ers zeggen daar ligt ie, ga hem maar halen, WIJ doen het niet. Als je daar over na gaat denken. Nee, in Nederland zou je dat niet voor elkaar krijgen om iemand zien te kreperen en niets te doen. Je weet natuurlijk dat het levensgevaarlijk is als je iets gaat doen, maar toch. Ik hoor zo vaak dat mensen heel gelaten reageren. Been kwijt? Nou ja, we lachen gewoon weer. Gevoelsmatig gaat dat er bij mij niet in. Het lijkt hier wel: wie vandaag leeft heeft geluk en wie morgen dood is heeft misschien ook wel geluk of pech. Ik kom er soms niet uit. Het lijkt wel alsof ze heel anders tegen de dood aankijken dan wij. Het lijkt soms wel alsof het mensen niet uitmaakt of ze nu tien kinderen hebben of vijf. Als er één wordt doodgereden willen ze alleen maar geld. Het lijkt alsof de dood van een kind ze niets doet.

Voor zover ik er iets van begrijp hebben de mensen in de tijd van Pol Pot afgeleerd emoties te tonen. Huilen doe je niet, want dan ben je kwetsbaar. Als de

foto's:
Roland van der Loo.

situatie te erg is om te bevatten dan ga je lachen, dan kunnen ze je in ieder geval niet kwetsen. Als je onmachtig bent lach je aan de buitenkant, terwijl je van binnen huilt. Loopt je man op een mijn en hij blijft leven dan doe je optimistisch. Je bent geen weduwe geworden en hij kan nog bedelen. Wordt je kind aangereden door een UNTAC-voertuig dan probeer je daarvoor geld te krijgen. Die auto heeft immers jouw toekomst vernietigd. Maar in het hospitaal zie ik ook mensen die verdrietig, wanhopig of depressief zijn. Klein en onmachtig. En dan hebben ze net als wij aandacht, troost en warmte nodig. Maar ja, ik kan niet met ze praten. Ik neem dit waar, zie vrouwen hard werken, vechtend voor hun kinderen...

Dat is ook het moeilijke hier. Je kunt niet met de mensen praten. Je weet niet wat ze denken, voelen. Wij hebben hier contact met mensen uit het dorp en de tolk helpt met vertalen. Echt praten lukt niet maar je communiceert wel. Drie woorden Cambodjaans en verder veel handen en voetenwerk. Soms gaan we bij die mensen op bezoek en dan worden we heel gastvrij ontvangen, dat weinige wat ze hebben delen ze dan met ons. Maar hoe dan ook ik vind het, wat dat betreft, hier verwarrend.

Verder geniet ik hier alleen maar met volle teugen. Tot nu kunnen we ons goed verplaatsen en als de mogelijkheid er is gaan we er met een wagen op uit. Je ziet het land dan toch anders dan vanuit de lucht.

Julie zitten hier aangeleund tegen de Golf-cie, maken gebruik van hun faciliteiten en hoe is dat?

In het begin was dat wel even wennen. Bij de mariniers is alles veel strakker geregeld. Tenue, ja eigenlijk alles. Als wij niet vliegen lopen we er hier in zwembroek of korte broek rond. Een heli checken, radiodienst dat gaat prima zonder het gevechtspak. Ik denk dat de mariniers daar soms wel moeite mee hebben. Wij zijn een kleine club en daarvoor kun je ook veel meer regelen. Het bevalt me hier prima, af en toe heb ik wel beetje een vakantie gevoel.

Vlak voor de verkiezingen zie we elkaar weer, ROLO vertelt:

De situatie is nu toch wel erg veranderd. Sinds vier mei, toen een konvooi in een hinderlaag reed is het heel duidelijk geworden dat het hier geen vakantie is. Ingeborg (vlieger) en ik gingen met de eerste kist de lucht in toen er een medicus binnen kwam. Die dag zal ik niet snel vergeten. Nee, het is allemaal anders geworden. Je gaat anders naar mensen kijken. Misschien kunnen we het er, als we terug zijn in Nederland, nog eens over hebben.

ARNHEM BEGIN FEBRUARI 1994:

Als ik terugkijk op Cambodja heb ik, ondanks de akelige dingen die we ook hebben meegemaakt, een goed gevoel. Ik heb er veel gezien en veel geleerd. Zo'n periode is toch heel anders dan een grote oefening. Je leeft dicht op elkaar, ontdekt de bijzonderheden van jezelf, van anderen. Je leert dat je af en toe je mond beter kan houden. Leert privé waardeeren. Ervaart, zeker na de incidenten hoe het is om min of meer opgesloten te zitten. Niet weg te kunnen als je dat zelf wilt. Ik heb geleerd om te gaan met spanningen. Ontdekt hoe frustrerend het is om alleen maar via het prikkeldraad, met mensen die je in de maanden daarvoor gewoon kon bezoeken, moet communiceren. Al met al kijk ik terug op een hele goede periode.

Thuis was alles goed geregeld, dus daar hoefde ik me geen zorgen over te maken. Ik kon er helemaal zijn in Cambodja. Het meest aangrijpend is natuurlijk het incident op 4 mei geweest. Dat heeft alles veranderd. Van vakantieland waar veel te zien was, waar aardige mensen wonen, veranderde dat opeens in iets onveiligs.

Terugkijkend verbaas ik me hoe snel ik daar aan aangepast was. Voor het incident waren we natuurlijk ook alert als we vlogen, de landing inzetten, landden en zo voort, maar daarna was het alsof je op een ander bewustzijnsnivo zat. Het hebben van een wapen kreeg opeens een andere lading. Eerst was ik me er niet echt van bewust dat ik een pistool droeg. Na 4 mei was het nadrukkelijk aanwezig. Het was heel moeilijk me te realiseren dat er daar ook mensen rond-

liepen die me van kant zouden willen maken.

Ja, en dan het incident op zich. Wij, Ingeborg en ik, waren er als eersten met de heli. Na het eerste bericht van medicus kwamen er steeds meer berichten. Je zit dan in de lucht en hebt geen idee waar je naar toe gaat, wat je te wachten staat. Het is heel bijzonder, het lijkt alsof jezelf op de automatische piloot draait. Je landt, mensen stormen op je af, beginnen aan je te trekken. Iedereen wil je vertellen wat er moet gebeuren en je handelt. Sommigen dachten dat ik een dokter was. Je zorgt dat de mensen in de heli komen. Ingeborg handelde het programma van de vlieger af en dan zit je opeens weer in de lucht met een zwaar gewonde, z'n gezicht onder het bloed, op andere plaatsen bloedend als een rund. Er was een marinier bij die minder ernstig gewond was en die zorgde dat we de gegevens kregen om door te geven, stelde z'n kollega gerust. Ik heb veel bewondering voor die jongen. En dan ben je op weg naar het FDS. Dat stukje van een half uur leek wel anderhalf uur en dan moet je weer terug. En toen gebeurde er iets wat ik mijn hele leven niet meer zal vergeten. De dokter daar moest de keuze maken wie er vervoerd moest worden. Een Japanner was er heel slecht aan toe en de dokter koos er toen voor om anderen mee te sturen omdat deze man de tocht naar de heli zelfs niet zou overleven. Het is heel ..., tja... heel raar om mee te maken dat iemand wordt opgegeven. Rationeel klopte het natuurlijk, maar toch. Als je zo'n keuze moet maken. De man was lek geschoten, zijn buik zat vol gaten, maar toch...

Weet je zoiets verandert je, doet je je realiseren dat je soms oneigenlijke keuzes moet maken. Ik ben blij, dat wij ze alleen maar hoefden te vervoeren. Bij het eerste transport was ik nog bang dat die jongen dood zou gaan. Bij de tweede leek het alsof ik het al gewend was. Het klinkt raar, maar blijkbaar sluit je je af. En met de Nederlanders konden we natuurlijk communiceren. Dat was met de Japanners niet het geval.

Cambodja was goed om mee te maken, 4 mei was een hele zwarte bladzijde... Nu hier weer thuis, heb ik af en toe een gevoel van heimwee. Zou ik er even willen kijken. 'Hoe zou het zijn met het gezin waar wij op bezoek zijn geweest en met de vrouwen die bij ons werkten?' Ik zou nog Angkor Wat willen zien. Later komt het er misschien nog eens van.

ROLO bedankt voor onze gesprekken.

Klazien van Brandwijk-Wiltjer.

Ik droom over vrede

Tekeningen en teksten door kinderen uit het voormalige Joegoslavië
Voorwoord van Paul van Vliet

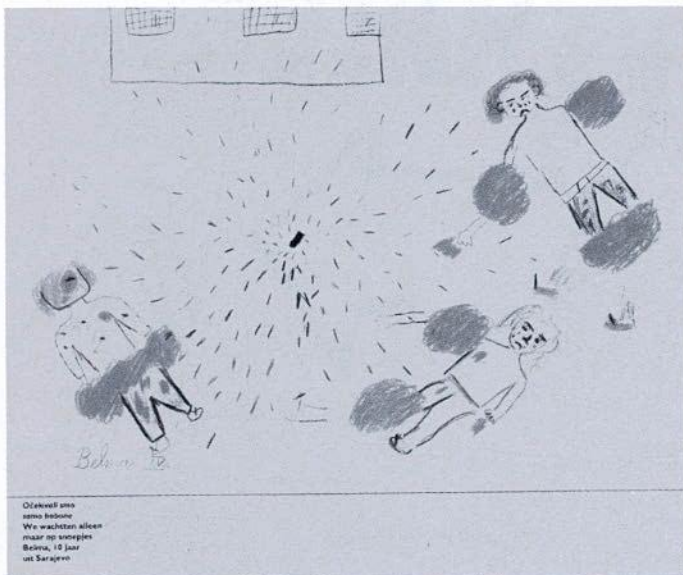
IK DROOM OVER VREDE

Eind 1992 leed de veertienjarige Aleksandar hevige pijn door brandwonden veroorzaakt door de explosie van een molotowcocktail. Getraumatiseerd en verzwakt door pijn deed hij zijn ogen dicht en fluisterde: *"Als ik m'n ogen sluit, droom ik over vrede"*.

Aleksandar's droom is de droom van duizenden kinderen uit het voormalige Joegoslavië. Hun lijden en het verlangen naar vrede zijn samengevat in een uniek boek dat eind maart 1994 zal verschijnen. Titel: *"Ik droom over vrede"*.

De tekeningen en verhalen in *"Ik droom over vrede"* werden verzameld op scholen en in vluchtelingenkampen van alle bij het konflikt betrokken partijen. Het boek neemt de lezer in vier etappes mee op een reis naar de harten en gedachten van kinderen die hun zekere wereldje moesten verruilen voor het geweld en de onmenselijkheid van een oorlog. Het

eindigt met een getuigenis van de verbazingwekkende veerkracht van kinderen en hun niet aflatende liefde voor het leven. Ondanks hun trauma's en de verschrikkingen hebben deze kinderen twee wensen. De eerste is dat er een eind komt aan deze vreselijke oorlog, dat er vrede is en iedereen naar huis kan terugkeren. De tweede dat geen enkel kind ooit zal meemaken wat hun zelf is overkomen.

Ook wel om
vrij te komen.
We wachten alleen
maar op een
Bekno, 10 jaar
uit Sarajevo

"Ik droom over vrede" verschijnt, in samenwerking met UNICEF-New York, gelijktijdig in de Verenigde Staten, Engeland, Australië, Duitsland, Japan, Italië, Noorwegen, Spanje, Frankrijk, Denemarken, Zweden, Argentinië, België en Nederland in een oplage van 160.000 ex.

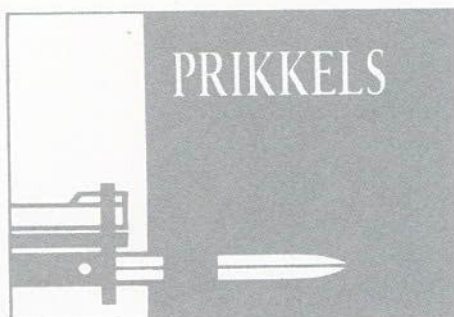
Van ieder verkocht boek zal vijf gulden bestemd zijn voor UNICEF en door deze organisatie besteed worden aan de ondersteuning van projecten ter verdediging, bescherming en behandeling van kinderen uit de gehele wereld die lijden onder oorlogen.

Een tentoonstelling van de originele tekeningen zal gedurende de gehele zomer te zien zijn in het Anne Frank Huis te Amsterdam.

"Als wij niet in staat zijn oorlogen te beëindigen, laten wij dan in ieder geval proberen kinderen te redden en hen het vertrouwen in de toekomst terug te geven. Hun toekomst is ook de onze, omdat wij samen met onze kinderen het gezicht van de wereld van morgen bepalen.", schrijft de bekende cabaretier Paul van Vliet, in zijn hoedanigheid van goodwill-ambassadeur van UNICEF-Nederland, in het voorwoord van deze uitgave. Wij kunnen ons zeer wel vinden in deze gedachten. Reden waarom wij een pagina van dit nummer van EGO hebben ingeruimd voor publicitaire ondersteuning van dit unieke UNICEF-project.

Redactie

"Ik droom over vrede".
Het Spectrum, Utrecht.
Eind maart 1994. 80 blz. geb.
f 19,90.

PRIKKELS

VOL

Dat ons land vol is, was de discussie tijdens een verjaarspartijtje. Het is zorgwekkend dat het onderwerp tegenwoordig in brede kring aan de orde is. Dat alleen mensen met een racistische opvatting die mening hadden waren we aan gewend. Zolang dat een kleine groep blijft, die je kan lokaliseren lijkt het gevaar beperkt. Maar nu merk je dat oom Piet en tante Annie, die nog rond de meiboom hebben gedanst op de Paasheuvel, ook die mening hebben. Na de oorlog bleven ze trouw aan de PvdA en nu volgen ze dat tuig dat roept: eigen volk eerst.

De oorzaak ligt zeker in het feit dat politici van onverdachte huize met een zekere regelmaat beweren dat we de grenzen voor vluchtelingen moeten sluiten. De eerste was de burgemeester van Lelystad. Als prominent D66-lid beweerde de heer Gruyters al een half jaar geleden dat Nederland vol is.

Op zo'n verjaarspartijtje probeer je dan heel voorzichtig in de discussie te wijzen op onze jongste geschiedenis. Dat in de

dertiger jaren ook angst werd gepredikt voor de komst van vluchtelingen in ons land. Het waren toen de joden uit Duitsland, Polen en Oostenrijk die daar vervolgd werden. Er moest een vluchtelingenkamp komen omdat ze niet mochten opgaan in onze samenleving. De lokatie daarvan was al een discussie, maar eindelijk werd een plek gevonden op de Veluwe. Maar dat vond koningin Wilhelmina niet goed omdat het te dicht kwam te liggen bij haar kroondomein. De christelijke regering Colijn haastte zich dan ook om een andere plek aan te wijzen ver van de bewoonde wereld. Dat werd toen Westerbork in Drente. Intussen groeide het fascisme in Europa, met de bekende gevolgen.

De geschiedenis herhaalt zich, alleen zijn het nu geen joden maar moslims die vluchten omdat ze anders uitgeroeid worden. Een mens vlucht uit een vertrouwde omgeving niet zonder reden. Helaas wint de mening terrein - ook bij oom Piet en tante Annie - dat men alleen afkomt op onze vleespotten. De angst dat het wel eens ten koste gaat van onze

consumptie is groot. Oorlogsomstandigheden en schending van mensenrechten lijkt daarom niet meer over te komen. Een natuurramp maakt echter nog wel enige indruk.

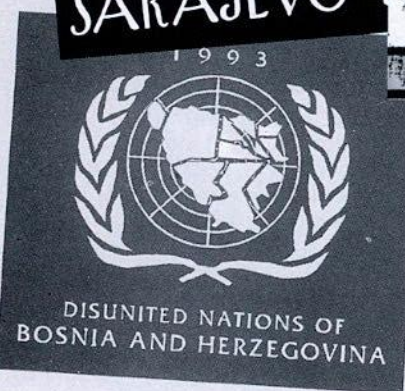
Neem nu eens onze kwetsbare posities opzichte van de hoger wordende zeespiegel. Stel dat in ons land door een vloedgolf de Deltawerken als los zand worden weggespoeld. Vooral burgemeester Gruyters, die zeven meter onder de zeespiegel woont, zou daar behoorlijk last van krijgen. De golf is zo hoog dat al onze rijkdom aan onroerend goed, auto's, caravans en plezierjachten niet meer te redden zijn. De mensen in de lage landen weten ternauwernood zich in veiligheid te stellen. Openbaar vervoer is niet meer mogelijk. De bevolking van Lelystad wordt in vrachtwagens afgevoerd naar een hoger gelegen plek in Europa.

Stel, dat die mensen daar dan zeggen: het spijt ons maar ons land is vol.

Cor Out

KAARTEN UIT SARAJEVO

**"That's one small
step for Sarajevo,
but one giant leap for mankind..."**

De satire is een (kunst)uiting -gedicht, geschrift, rede, afbeelding, enz.- waarin een persoon of situatie bespottelijk wordt gemaakt.

In 1936, op het hoogtepunt van de economische crisis, drukte het linkse politiek/satirische weekblad "De Notenkraaker", in haar juni-nummer, een aantal tekeningen af met vakantie-tips:

- "Bezoekt Holland, het land van deflatie en werkloosheid"
- Ga dit jaar voor een "speciale vermaeringskuur" naar Oranienburg (daar verscheen het eerste concentratiekamp in Duitsland)
- en -speciaal voor werklozen- "Ga dit jaar eens *niet* naar het buitenland".

Deze prenten schoten door mijn hoofd bij het lezen van een berichtje in

Newsweek (18-10-1993) over "Postcards From the Edge".

Al is de situatie nog zo rottig, er zijn altijd mensen die in staat zijn daar nog iets mee te doen, die het wagen daar nog "grappen" over te maken. Zo ook het kunstenaarspaar Bojan en Dada Hadzihalilovic uit het door oorlogsgeweld geteisterde Sarajevo. Met als motto "Wij wensen je een schitterende tijd toe in Sarajevo!" ontwierpen ze een serie

kunstzinnige ansichtkaarten van deze belegerde stad. In september 1993 startten Bojan en Dada met het drukken van 4000 kaarten. Van de opbrengst (verkoop aan VN-militairen, journalisten en hulpverleners) worden nieuwe ontwerpen gemaakt. Te bedenken alleen al dat papier en inkt schaars zijn en er alleen gedrukt kan worden als er voldoende electriciteit voorradig is om de persen te laten draaien, een enorme prestatie. Bojan Hadzihalilovic legt het accent enigszins anders: "Het is fantastisch. Het bewijst dat Sarajevo nog in leven is".

Over satire gesproken

Wim Heij

STRESS, DAT IS ECHT NIET ZO GEK!

Aan het woord is kapitein Marieke Kreuger (31). Marieke is psycholoog en werkzaam bij de afdeling individuele hulpverlening (AIH) in Amersfoort. In maart a.s. wordt ze uitgezonden. Zagreb in voormalig Joegoslavië is de bestemming. Daar vandaan gaat ze haar werk doen bij het verbindingsbataljon. Bij toeval kwam Ego-redakteur Jan Sulman haar in Ossendrecht tegen. Ze bleek de training preventieve debriefing te hebben gegeven aan sleutelfunctionarissen ter voorbereiding op hun uitzending. Al met al aanleiding genoeg voor een nadere kennismaking. Een afspraak werd gemaakt om wat door te praten op haar lesonderwerp en niet in de laatste plaats over het werk dat ze straks zelf denkt te gaan doen tijdens haar uitzending. Onderstaand een verslag van een gesprek met een boeiende vrouw, die weet waar ze het over heeft.

■ Een trauma, wat is dat eigenlijk?

Marieke, ik heb van je begrepen, dat jullie psychologen de uit te zenden militairen iets vertellen over gevechtstress en traumatische ervaringen. Wat zijn dat eigenlijk 'traumatische' ervaringen?

Van een trauma spreken we in geval van een eenmalige zeer heftige stress toestand (zeer schokkende gebeurtenis) of een langdurige, continue stress toestand (een reeks van schokkende gebeurtenissen). Denk bijvoorbeeld aan een granaatslag vlakbij de plaats waar je bent of een ernstig ongeluk dat je ziet gebeuren. In ieder geval gaat het om een ingrijpende gebeurtenis waar je geen invloed op hebt. Het komt van buiten, zou je kunnen zeggen. Het gaat dan om iets, wat gevoelens oproept van machteloosheid en verbijstering. Zo'n ervaring betekent, dat je echt tegen je grenzen aanloopt. Hoewel verreweg de meeste mensen op eigen gelegenheid deze schokkende ervaring verwerken, gebeurt het ook dat mensen vastlopen in dit verwerkingsproces. In dat laatste geval merk je dat meestal door het optreden van allerlei klachten.

Waar denk je dan aan?

De reacties op schokkende ervaringen zijn niet voor iedereen hetzelfde. Een aantal veel voorkomende emoties kan ik wel noemen. Over dat verlamme gevoel van machteloosheid hadden we het al. Je kan echter ook denken aan angst. Kwaadheid is weer een heel andere reactie. Sommige mensen hebben de neiging om hetgeen ze meegemaakt hebben zo snel mogelijk te willen vergeten. Als je ze naar hun ervaringen vraagt zijn ze niet in staat om hun echte gevoelens te vertellen en daarmee krijg je een totaal verkeerde kijk op de ernst van de gebeurtenissen. Eigenlijk word je op het verkeerde been gezet. Anderen tobben juist met de vraag of ze toch niets hadden kunnen doen om het allemaal te voorkomen. Ze voelen zich dan echt machteloos. Soms is er het gevoel tekort te zijn geschoten. Het idee kan dan post vatten schuld te hebben aan hetgeen is gebeurd. Het gaat dus om allerlei verschillende reacties.

Stel dat je 'zoiets' meemaakt: een ervaring opdoet waarna je merkt, dat je vastloopt. Moet je dan direct naar een psycholoog of kan je er zelf ook wat aan doen?

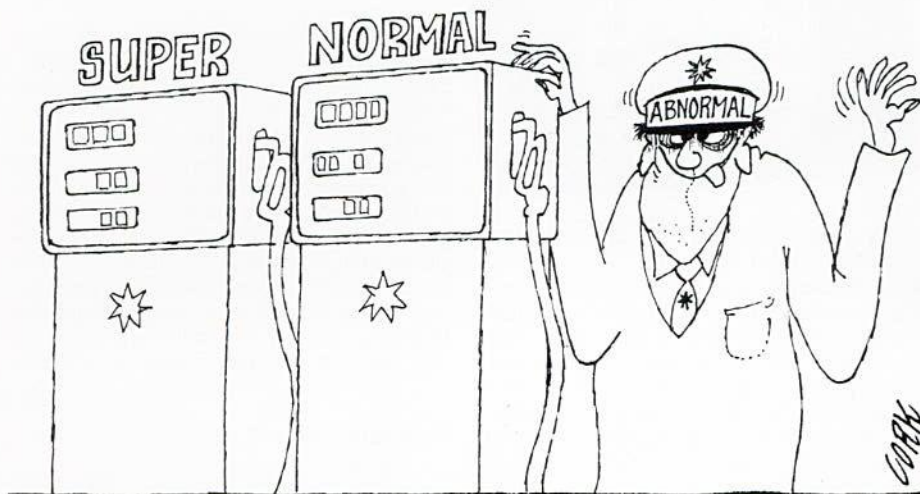
Als mensen op die manier tegen zichzelf aanlopen en reacties bij zichzelf bespeuren zoals we zoeven bespraken, is het zaak daarover te gaan praten. Je moet er in ieder geval niet mee blijven lopen. Wegstoppen al helemaal niet. Je schamen voor wat er in je omgaat heeft weinig zin. Het lost niets op. Eigenlijk kan het er alleen maar erger door worden. Voor militairen geldt dan in de eerste plaats de directe collega's - als ze er zijn - die het ook hebben gezien of meemaakt. Mogelijke lotgenoten zijn vaak ook goede deelgenoten. Ze waren erbij en weten wat er is gebeurd, beleven misschien wel hetzelfde. Praat er in eerste instantie met hen over.

Het lijkt niet zo moeilijk te voorspellen, dat jij straks in Zagreb en zeker in Sarajevo, waar je ook werkzaam zal zijn, militairen tegen zal komen met traumatische ervaringen. Hoe denk je daarmee om te gaan?

Het is belangrijk zo snel mogelijk na het opdoen van dergelijke ervaringen mensen op te vangen. We hebben geleerd dat voor een goede verwerking een opvang tijdens de eerste twee dagen van belang is. Het is goed om in de nabijheid van het incident, bijvoorbeeld de plaats waar iemand is beschoten of een andere ingrijpende ervaring heeft opgedaan, het verhaal nog eens te laten vertellen. Het gaat daarbij dan niet zozeer om de kale feiten, maar vooral om wat is gevoeld door de mensen. De beleving van het gebeurde staat dus centraal voor mij. Bij wijze van spreken laat je het iemand op die manier nog eens meemaken. Het verschil is echter ten opzichte van z'n eerste ervaring, dat ik er dan bij ben om zorg te dragen, dat zo'n iemand niet in zijn emoties blijft hangen, maar dat hij ermee verder kan.

■ Gevechtstress, een normale reactie op een abnormale situatie.

Tot nu toe hebben we gepraat over trauma's. Ik kan me daar inmiddels wat bij voorstellen. Tijdens de lessen op het CVV heb je het ook over gevechtstress. Wat is dat eigenlijk en hoe herken je dat bij jezelf of je maten?

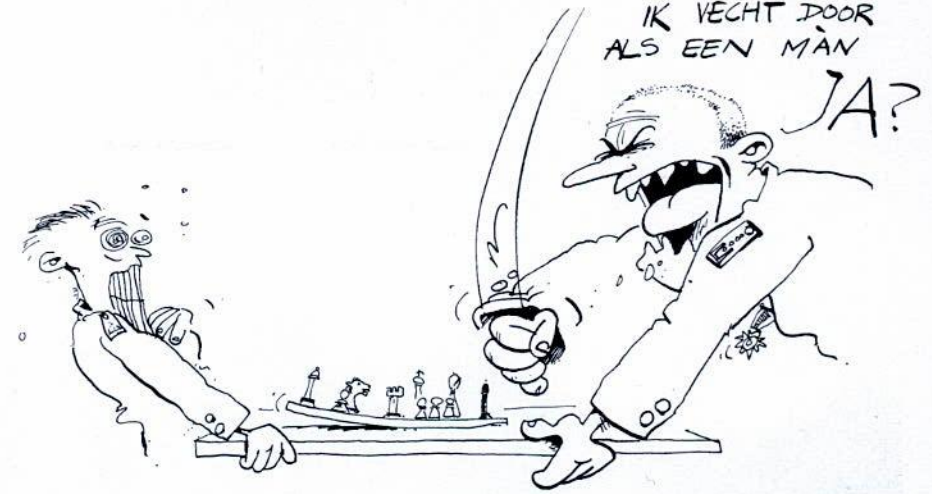
Gevechtstress is een bijzondere vorm van stress zoals we die onder meer normale omstandigheden ook kennen. Het gaat om normale reacties van mensen op abnormale situaties. Vanzelf mogen we wel stellen dat oorlogsgeweld zo'n abnormale situatie is. Militairen werken dan vaak onder grote psychische belasting en fysieke druk. Daarnaast zijn allerlei dagelijkse ervaringen anders dan thuis, het hele patroon van leven is verstoord. Niet zo verwonderlijk, dat er dan ergens een druppel kan zijn die de emmer doet overlopen. Je ziet dan vaak gedragsveranderingen optreden bij mensen. Soms zijn die overduidelijk, andere keren meer subtiel. Om iedereen alert te laten zijn op zichzelf en zijn omgeving, krijgt iedere uit te zenden militair van ons een foldertje mee waarin de meest voorkomende stressverschijnselen worden genoemd. Je kan denken aan lichamelijke symptomen zoals jeuk, trillen of hartkloppingen. Ook overgeven, diarree of hyperventileren kunnen uitdrukkingen zijn van stress. Daarnaast zijn er ook meer psychische symptomen van stress. Er zijn mensen, die steeds meer tegen hun werk op gaan zien, snel geïrriteerd raken of vervelend gaan dromen. Soms ook worden mensen achterdochtig of krijgen ze moeite hun gedachten goed op een rijtje te krijgen. Het is teveel en te gevarieerd om alle voorkomende verschijnselen even te noemen. Belangrijk is dat iedereen bij zichzelf te rade gaat of hetgeen gevoeld wordt bij hem of haar hoort of als vreemd wordt beleefd.

Op het moment, dat je nu allerlei dingen bij jezelf ontdekt, die min of meer blokkerend werken op je normale functies en mogelijk het gevolg zijn van stress. Wat moet je dan doen?

In ieder geval beseffen dat het normaal is, dat de situatie waarin je bent terechtgekomen, reacties bij je oproept. Doe niet alsof er niets aan de hand is, maar praat erover. Ik kan niet genoeg tegen militairen zeggen zich voor hun emoties niet te schamen. Eigenlijk maakt het in eerste instantie niet uit met wie er wordt gepraat. Als het maar iemand is, die luisteren wil. Vaak zijn de directe maatjes op dit gebied gevoeliger dan soms wordt gedacht. Het is net als met trauma's, als je samen hetzelfde meemaakt weet de ander al gauw waarover je het hebt. Het kan soms ook verstandig zijn om met je commandant te gaan praten of anders met een hulpverlener die je kent. Meestal is er in de buurt wel een geestelijk verzorger, maatschappelijk werker of psycholoog met wie je één en ander delen kan.

Waar halen jullie psychologen toch al die kennis vandaan?

Er is in de loop der jaren veel onderzoek gedaan naar oorlogstress. Er is vooral veel geleerd van de oorlogen die Israël voerde met zijn buurlanden. Ook van de Koreaanse oorlog en die in Vietnam is veel kennis opgedaan. Er zijn zelfs al onderzoeken gedaan gedurende de eerste wereldoorlog. De Engelsen haalden hun militairen na een schokkende gebeurtenis terug naar Engeland, terwijl

de Fransen hun militairen direct aan het front opvingen. Wat opviel was dat bij de Fransen sprake was van veel minder uitval dan bij de Engelsen.

■ Sleutel functionarissen

Ik heb begrepen dat jullie speciaal ook aandacht geven aan de zogenaamde 'sleutelfunctionarissen'. Wat wordt hun geleerd en waarom?

De sleutelfunctionarissen zijn erg belangrijk vanwege hun directe en natuurlijke contacten met de mensen in het veld. Ze zijn vaak laagdrempelig te bereiken en daardoor makkelijk aanspreekbaar voor als er zich problemen voordoen. We geven hun inzicht in het begrip trauma en in fasen van verwerking daarvan. Ook in datgeen waar wij het eerder over hadden, de verschillende soorten reacties op gevechtstress. We leren ze hoe het allemaal werkt bij mensen in crisissituaties. Veel aandacht geven we ook aan gespreksstraining, zodat zij de militairen kunnen debriefen. Debriefing heeft vooral een preventieve betekenis. Het is erop gericht mensen die schokkende gebeurtenissen hebben meegemaakt zo goed mogelijk te helpen. We willen daarmee voorkomen dat er stagnatie in de verwerking optreedt. De actie dienende militair kan altijd hulp inroepen volgens de normale kanalen. Ex-militairen kunnen via de Stichting Dienstverlening Veteranen een beroep doen op de A.I.H. of op de afdeling Psychiatrie van het C.M.H.

Hoe ziet een dergelijk gesprek eruit. Kan je daar iets meer over zeggen?

Zo'n gesprek kent een aantal fasen. Het begint ermee, uit te leggen wat het belang ervan is. Nadrukkelijk wordt gewezen op het vertrouwelijke karakter ervan. Het gaat uiteindelijk om zorg voor degene die iets schokkends heeft ervaren. Omdat het als noodzakelijk wordt ervaren dat iemand z'n hart lucht na een dergelijke gebeurtenis, neemt de sleutelfunctionaris altijd het initiatief tot het gesprek. Belangrijk daarbij is dat betrokkene zo concreet mogelijk vertelt wat er volgens hem is gebeurd. Naast de feiten zijn vooral de gevoelens van iemand van belang. We hadden het daar al eerder over. Ook wordt er dan gevraagd naar mogelijke stresssympto-

men. Daarna wordt betrokkene duidelijk gemaakt hoe je met allerlei mogelijke reacties om kan gaan en grip kan blijven houden op jezelf en je omgeving. De inzet is er steeds op gericht om mensen zo snel mogelijk weer normaal te laten functioneren. Daarvoor worden tijdens zo'n gesprek ook de eerste opzetjes gemaakt.

Als mensen thuis komen na hun uitzending en ze krijgen achteraf problemen. Kunnen ze dan alsnog een beroep op jullie doen?

In de meeste gevallen zal je zien dat er na verloop van tijd een zeker evenwicht gaat ontstaan tussen gedachten aan en gevoelens over 'ginds' en het normale leven thuis. Het kan echter ook zijn, dat het niet lukt om dat evenwicht te bereiken. Ook is het mogelijk, dat pas later allerlei zaken op gaan spelen. Slaapproblemen zijn denkbaar of gevoelens van neerslachtigheid. Ook hoofdpijn of last van darm en maag zijn mogelijk. Zeker als dat soort klachten aanhouden is het raadzaam één en ander bespreekbaar te maken en hulp in te roepen.

Er zijn in Joegoslavië nog andere hulpverleners. Doen jullie nu allemaal hetzelfde werk en hoe stem je dat op elkaar af?

Net als hier het geval is, kennen we in Joegoslavië een SCC (Sociale Coördinatie Commissie). Een keer in de week ontmoeten de hulpverleners elkaar in dat verband. Natuurlijk heeft daarbij niet iedereen dezelfde kijk op dingen die moeten gebeuren. Iemands beoordeling van iets hangt vanzelf samen met het vak dat hij beoefent of de studie die is gevolgd. Die verscheidenheid kan echter heel positief werken. In elk geval is het SCC het platform waar de afstemming plaats dient te vinden.

Marieke, ik hoop tenslotte dat je in Joegoslavië veel voor de mensen kan betekenen. Eigenlijk heb ik daar het volste vertrouwen in. Zorg vooral ook zelf voor een maatje daar. Ik wil je bedanken voor het gesprek en wens je in goede gezondheid terug te zien.

Jan Sulman

HERINNERING AAN HOLLAND

*Denkend aan Holland
zie ik brede rivieren
traag door oneindig
laagland gaan,
rijen ondenkbaar
ijle populieren
als hoge pluimen
aan de einder staan;
en in de geweldige
ruimte verzonken
de boerderijen
verspreid door het land,
boomgroepen, dorpen,
geknotte torens,
kerken en olmen
in een groots verband,
en de lucht hangt er laag
en de zon wordt er langzaam
in grijze veelkleurige
dampen gesmoord,
en in alle gewesten
wordt de stem van het water
met zijn eeuwige rampen
gevreesd en gehoord.*

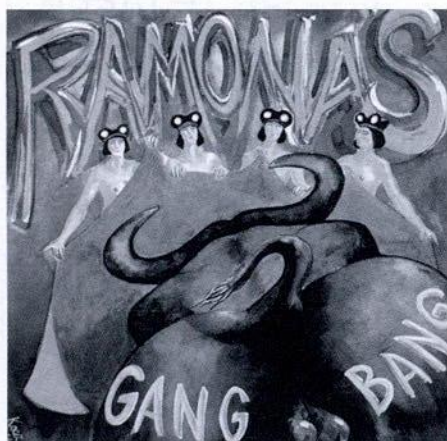
H.Marsman (1899-1940)

RAMONA'S - Gang Bang

(van/bmg Ariola)

Slambam Sammy, Twiggy, JoJo Backbone en Tequila Guitara zijn vier pittige meiden uit Rotterdam die al enkele jaren als Ramona's het landelijke clubcircuit onveilig maken met hun recht-toe-recht-aan punk. *Gang Bang* is niet het eerste wapenfeit waarmee ze uit de studio komen, maar de zes nummers tellende mini-cd benadert het live-geluid van de Ramona's wel het best. Hoewel de podiumprestaties bij dit scheur- en ramkwartel nog altijd stukken spectaculairder zijn, is de cd ook niet te versmaden. Je kunt hem scharen onder de afdeling oerpunk met uiterst smerig en gemeen gitaargeluid. Het is overigens maar de vraag of de gitaar het meest vervormde instrument op *Gang Bang* is, want de stemmen van de per toerbeurt zingende dames hebben door smeerbeurten met zwaar alcoholhoudende dranken en verschillende tabaksoorten een vervormingsgraad opgelopen die niet voor het gemiddelde effectpedaal onder doet. Op het slepende Motörhead-achtige nummer *Still Standing On My Own* moet zanger Lemmy van die loeiharde metalformatie toch even aan z'n reputatie denken. Het lijkt wel alsof de Ramona's hun stembanden met schuurpapier bewerken. Met de Ramones, hun Amerikaanse bijna naamgenoten, hebben ze dan ook weinig gemeen. Of het moet de uiterst directe aanpak zijn. Andere meidengroepen

als 7 Year Bitch, L7 en Lunachicks vormen beter vergelijkingsmateriaal. En in dat rijtje slaan de Ramona's helemaal geen slecht figuur. Alleen jammer van de afsluiter *Rush Yourself*. Dat nummer

duurt te lang en heeft een clichématige, saaie opbouw. Verder is het een puik schijfje. En als je vindt dat het allemaal wat ruig klinkt, moet je de Ramona's maar eens live gaan bekijken. Dan zal je wat meemaken!

ZZ TOP - Antenna

(rca/bmg)

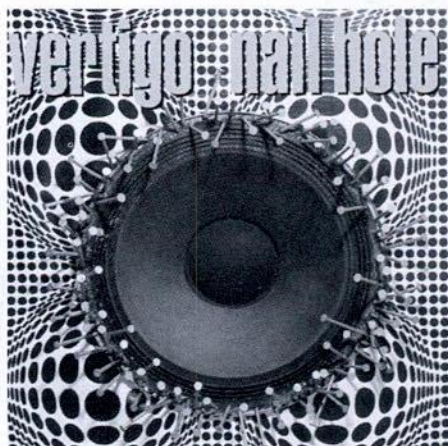
Fundamentele bluesrock is het handelsmerk van de Texaanse 'Tres Hombres' Billy Gibbons, Dusty Hill en Frank Beard. Ze grossieren er onder de naam ZZ Top al vierentwintig jaar in en zijn groot geworden door van hun optredens een gigantisch rockcircus te maken en hun videoclip bij op single uitgebrachte nummers in de vorm van mini-speelfilms te gieten. Vol mooie vrouwen en glimmende auto's. De Texaanse macho's met

baarden zijn in de loop der jaren wat van het rechte rockpad afgedwaald en gebruiken op de laatste cd's steeds meer elektronische snufjes om de boel op te krikken. Modern, maar absoluut niet des ZZ Top's. Gelukkig is het drietal met *Antenna* de juiste weg weer ingeslagen. Je zou kunnen zeggen dat ze het wiel opnieuw hebben uitgevonden. Veel lome songs met die echte Texas-feel waar het grappige trio op drijft. Tijdens op één riff gebaseerde nummers als *Breakaway* en *Fuzzbox Voodoo* zijn de cactussen onder de brandende prairiezon haast tastbaar. ZZ Top roept met die bezwerende muziek luchtspiegelingen op. Het trio geeft opnieuw aan, dat een paar akkoorden soms meer kunnen zeggen dan de meest ingewikkelde schema's. Datzelfde geldt voor de solo's van gitarist Billy Gibbons. Soms houdt hij noten oneindig lang aan. Dan giert het door je speakers. En daarmee wordt een effect tweeweg gebracht dat menig snelheidsmaniak op de gitaarhals van zijn levensdagen niet bereikt. De bonustrack *Everything* is een vullertje waarop met electronica wordt gefröbeld, maar verder is deze ZZ dik in orde. *Pincushion* is de eerste single, maar het aantal nummers met hitpotentie ligt vele malen hoger. Met zo'n typische ZZ Top video moet bijvoorbeeld *Girl In A T-Shirt* de volgende gigantische hit kunnen worden.

VERTIGO Nail Hole (Amphetamine Reptile/ Rough Trade)

Nail Hole is de derde cd van het Amerikaanse trio Vertigo. De groep combineert het jaren zeventig gitaargeluid met tachtiger jaren poppy hardcore en de grunge van de jaren negentig. Dat zorgt voor een aparte sound, maar tegelijkertijd voor een vreemde potpourri van stijlen die soms fantastisch en soms helemaal verkeerd uitpakt. De sterkste nummers hebben naast een solide geluidsmuur melodietjes die je snel bijblijven. Leuke riedeltjes op de gitaar en zanglijnen die uitnodigen tot meeneurien. De beste voorbeelden daarvan zijn de puntige liedjes *King Of Terror*, *Edward* en *Hello (Click)*. Aan de andere kant kent *Nail Hole* zeurderige stukken, met alsmaar repeterende riffs en in plaats van gezongen tekst, gesproken woord. In die categorie vallen *Andrew Moore* en *Mice Don't Complain*. De overige stukken zijn aardige eigentijdse gitaarpopsongs, die er bij de liefhebber van labels als Amphetamine Reptile, SubPop en CZ best in zullen gaan. Jared Aas en Gene Tangren nemen beiden gitaar, bas en zang voor hun rekening, terwijl Bill Beeman de boel op zijn trommels dichttimert. Jammer dat de groep na drie platen nog steeds geen eigen stijl heeft gevonden en op verschillende gedachten blijft rondhinken. Misschien is dat een bewuste keuze, maar met meer aandacht voor lekker in het gehoor liggende deuntjes zou de groep een groter

publiek kunnen bereiken. Het aandeel van zulke nummers ligt nu nog te laag. Vertigo zou daarvoor overigens niets van de artistieke integriteit hoeven in te leveren, want de groep laat zelf op *Nail Hole* al horen, bedreven te zijn in het combineren van een stevige pot herrie en een pakkende melodie. Nu is de cd alleen voer voor het echte alternatieve poppubliek.

Marco van Nek

U HEEFT EEN
"JOEGOSLAVIË-VACCIN"
ONTWIKKELD ?

INDERDAAD....
EERST HEBBEN WE
BIJ ONZE KIJKERS EEN
BASALE AFWEER OPGEBOUWD

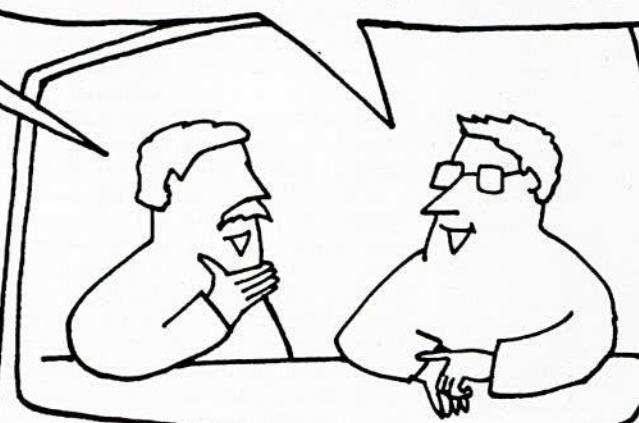
HOE GING DAT
IN Z'N WERK ?

MET EEN BEPROEFD BREED-
SPECTRUM ANTI-EMOTICUM ALS
GEWELD- EN HORROR-FILMS....

INTERESSANT....
EN TOEN ?

VERVOLGENS BOUWDEN WE
VERDERE RESISTENTIE OP DOOR
SCHOKKENDE JOURNAALBEELDEN
TE MENGEN MET RECLAME EN 'T WEER

KNAP HOOR!
EN DAARNA?

ONZE VOLGENDE STAP WAS
HET MIDDEL "NOVA" - EEN GOED
GEDOSEERD MENGSEL VAN GEKEUVEL
OVER SPORT EN AANGRIJPENDE
BEELDEN UIT BOSNIË....

4.

BOEIEND....
WAT DEED U
DAARNA?

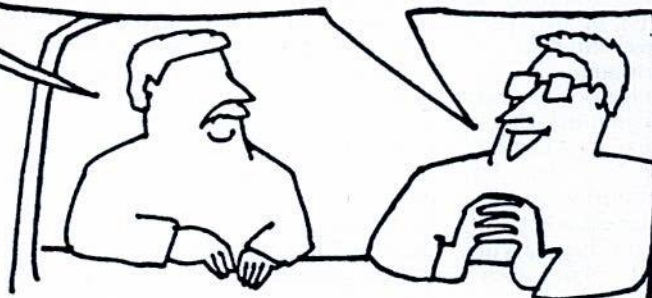
WE ZORGDEN ERVOOR DAT DE
ACTUALITEITEN RUBRIEKEN MET
BLOEDIGE REPORTAGES AAN ALLE
KANTEN WERDEN INGEPAKT IN NIETS-
ZEGGENDE PRAATPROGRAMMA'S EN
ONBENULLIGE SPELLETJES EN SERIES

5.

EN HET
RESULTAAT?

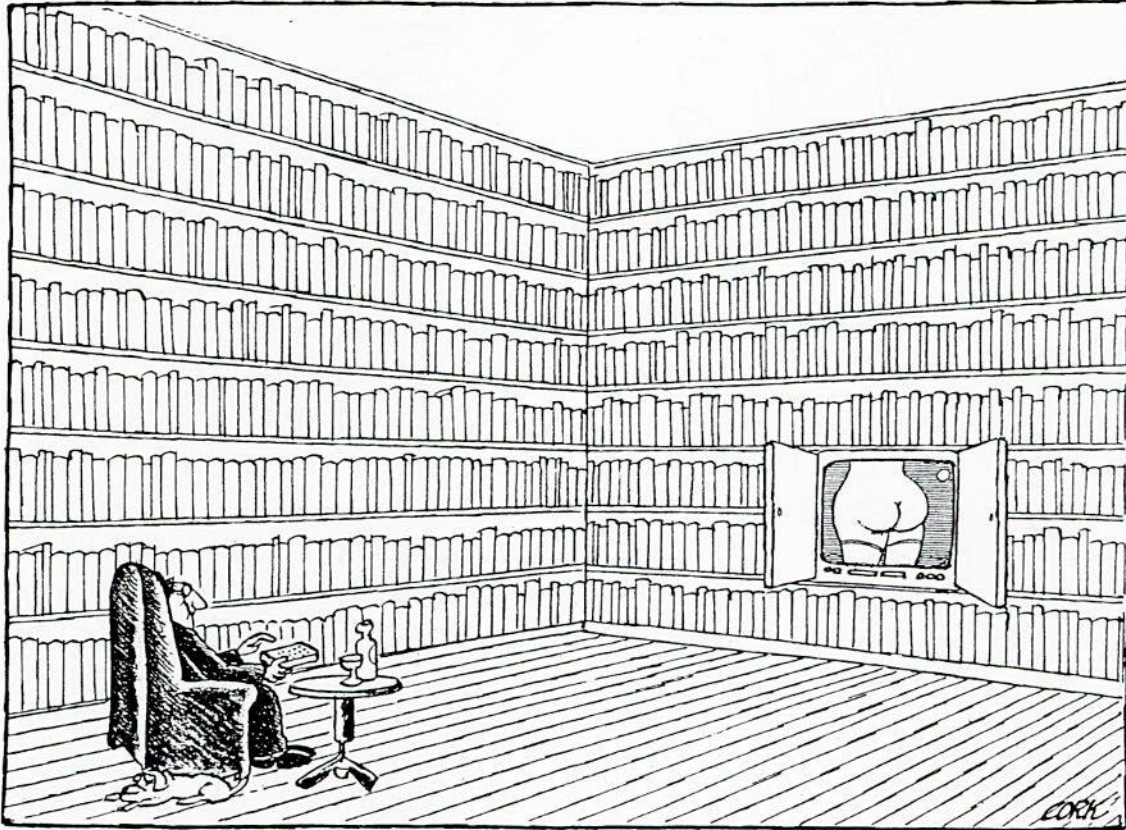
DANKZIJ ONS VACCINATIE-PROGRAMMA
KAN DE NEDERLANDSE BEVOLKING NU
DE MEEST AFSCHUWELIJKE BEELDEN
UIT JOEGOSLAVIË MET DROGE OGEN
AANZIEN ZODAT WE MET EEN ONGE-
STOORDE GEMOEDSRUST HEERLIJK
KUNNEN GAAN SLAPEN.....

ZZZZZZ...

6.

DE NAVEL VAN DE OMROEP

Ik ben dol op televisie en mij zul je niet gauw horen klagen, dat de programma's zo slecht zijn. Het is voor mij nog steeds een fantastische uitvinding, waar ik vaak van geniet. Zoals ik trouwens ook geniet van radio, drukpers, telefoon, fax, trein, auto, fiets, computer en al die andere prachtige communicatiemiddelen, die ons leven hebben verrijkt.

Televisie is het venster op de wereld, beweren fabrikanten. De wereld in je huiskamer, roepen programmamakers. De wereld is kleiner geworden door de televisie, denken pedagogen. We zien alles, wat er gebeurt, want de televisie is overal, orakelen omroepen. En daardoor is de wereld beter geworden, geloven omroepmedewerkers.

Dat lijkt me allemaal onzin. Een paar jaar geleden moesten we geloven dat de Golf-oorlog bij ons thuis kwam. Maar wat we van de Golf-oorlog op de televisie zagen, was niet de werkelijkheid. De oorlog trof wel die mensen onder het puin en het zand, die wij nooit te zien hebben gekregen. Het is natuurlijk ook niet waar, dat "het oog van de televisie" altijd de 'werkelijkheid' laat zien. De verslaggeving van de Golfoorlog op televisie heeft aangetoond, dat dit oog blind kan zijn of verblind of dat het op zijn minst een vertekend beeld aan ons door-geeft.

We zien op televisie de oorlog in dat ongelukkige ex-Joegoslavië. Wij kijken dagelijks uit dat "venster" naar de kleine wereld van Bosnië, waar de militaire bendes huis houden onder de burgerbevolking. En we krijgen wel een indruk van de ellende daar. Maar toch verbetert er niets in ex-Joegoslavië - de politici weten wat er aan de hand is; de publieke opinie zet ze onder druk, maar er gebeurt niks. Europa en Amerika willen niet ingrijpen, ondanks al die rampzalige beelden uit dat land. De wereld is nog even groot en wanordelijk.

■ Dank voor het kijken

De televisie maakt de wereld geen spat beter. Dat kan ook niet, want het is niet meer dan een technisch hulpmiddel. Het hangt er maar helemaal van af, wat je laat zien en hoe. En dan nog moet er nog heel wat anders gebeuren, voordat de politieke en economische machten in beweging komen.

De vroegere KRO-verslaggever Willibrord Frequin zei in TeVePuré, dat zijn reportagewerk de wereld wel beter had gemaakt. Hij noemde als voorbeeld, dat de kijkers dank zij hem na de val van dictator Idi Amin hadden kunnen zien, hoe de mensen in Uganda te lijden hadden gehad. Maar de dictator was toen al

verdreven en ik zou niet weten welke dictatuur wel verdreven is dank zij de directe invloed van de televisie. Ik denk trouwens, dat de journalistiek (krant, radio of televisie) nooit rechtstreeks invloed in de wereld heeft. De media kunnen hooguit informatie verschaffen, in de hoop, dat de publieke opinie invloed en druk kan uitoefenen op de politici en de machthebbers. De media kunnen doorgeven wat ze zien, in de hoop, dat anderen er van schrikken en er iets mee doen.

Het is een overschatting van programmamakers en van journalisten, dat de televisie als zodanig, 'opvoedkundige', waarde zou hebben. Er

straalt een arrogantie uit, alsof de televisie, met zijn vertekende beelden, in staat zou zijn om, in ingewikkelde machtsverhoudingen, knopen door te hakken, waar anderen, zoals politici, de tanden op stuk hebben gebeten.

Het is trouwens ook een overschatting van de betekenis van radio en televisie als navelstarende presentatoren op radio en televisie aan het eind van hun programma de kijkers en luisteraars bedanken met: "Dank U wel voor het luisteren/kijken". Dat is het toppunt van arrogantie, alsof ik bijvoorbeeld op een avond zou denken: "kom, naar welk programma zal ik vanavond kijken want welke presentator wil ik nu weer eens een plezier doen?"

Dat is onzin, want ik kijk naar het programma, dat ik op dat moment wil zien, omdat ik denk daardoor geamuseerd of geïnformeerd te worden. Ik kijk nooit naar een programma om de presentator een dienst te bewijzen. Ik luister nooit naar de radio om de programmamaker terwille te zijn. Ik lees toch ook nooit een krant om de journalist een dienst te bewijzen? Je kan je toch ook niet voorstellen, dat onderaan elk artikel zou staan:

"Bedankt voor het lezen!"

Karel Roskam

ALS JE ALLES VAN TE VOREN ZOU WETEN

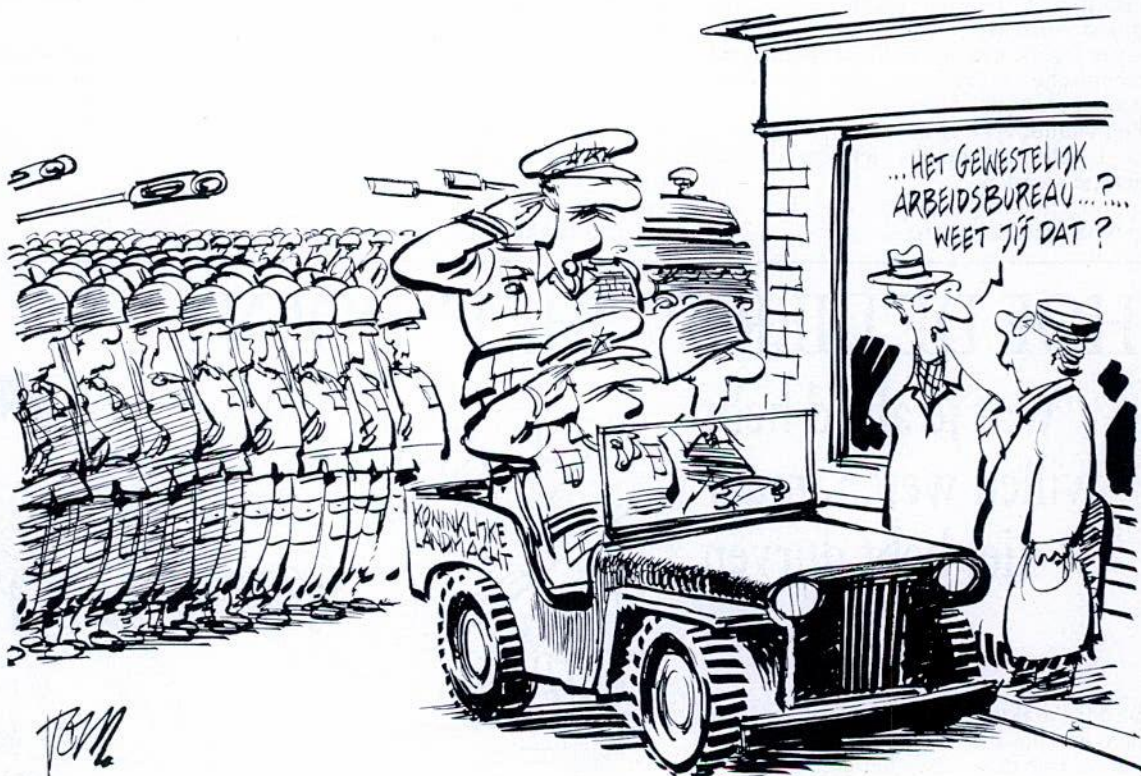
Gevolgen Sociaal Beleid

In de Defensiekrant van 20 januari stond te lezen dat de Verontruste Achterban Militairen na een jaar ophoudt te bestaan. Het initiatief bleek niet levensvatbaar, ondanks enthousiaste reacties in het begin. De belangenverenigingen moeten de fakkel maar overnemen, aldus de Defensiekrant. Toch gebeurt het nog steeds dat, buiten deze organisaties om, de partner in het geweer komt, als een militair onredelijk behandeld wordt. Zo zocht Anneke Kuiper, echtgenote van een Luchtmacht onderofficier, in juli 1993 per brief contact met Generaal Manderfeld, bevelhebber der luchtsrijdkrachten. Zij wilde hem op de hoogte stellen van haar gevoelens van gekwetstheid over de behandeling van haar man. Deze was, ondanks de aanwezigheid van een rapport van de Maatschappelijke Dienst Defensie met een advies "gedurende een periode van drie jaar

niet verplaatsbaar", voor de keus gesteld: of verhuizen naar een andere plaats, waar een functie in overeenstemming met de rang beschikbaar is, of ontslag nemen, aangenomen worden met een lagere rang en niet verhuizen. Gezien de gezinssituatie op dat moment, dat

MDD-rapport lag er niet voor niets, werd voor het laatste gekozen. Anneke Kuiper wil via EGO iets vertellen over haar gevoelens om anderen te waarschuwen en te kijken of haar verhaal herkend wordt.

redactie

Luchtmachtcarrière

Je treedt in dienst, wordt bevorderd, wordt verplaatst. De normale gang van zaken. Ik draai al 28 jaar mee met een Luchtmacht-man, dus ik kan er aardig over meepraten.

We hebben ons zonder problemen laten plaatsen waar het nodig was: Soesterberg, Rheine, Blomberg. We gingen niet altijd even enthousiast, en geen enkele keer vrijwillig, maar we gingen. Tot zover alles best. Maar toen! We waren inmiddels een aantal kinderen rijker geworden, waarvan er één, de jongste, leerproblemen bleek te hebben. Vanuit Blomberg zijn we, om die reden, op eigen verzoek overgeplaatst naar Twenthe. Fijn huis gekocht, groot genoeg om zes kinderen en oma te herbergen.

Toen kreeg manlief de keuze: overplaatsing of ontslag.

Dat werd praten, denken, wakker liggen. Beide keuzes waren voor ons onaanvaardbaar.

Het rapport van de MDD, met het advies: tijdelijk onoverplaatsbaar, hielp niet, daar trok de Luchtmacht zich niets van aan.

Na veel gepieker vroeg mijn man, inmiddels sergeant-majoor, of hij wel op Twenthe kon blijven als hij een streep inleverde.

Eerst kon dat niet, bij later inzien toch wel.

De gevolgen blijven echter niet uit, want je degradeert alleen als je iets hebt uitgehaald, drankgebruik of iets dergelijks. Er zijn maar weinig mensen die geloven dat dit ons enig alternatief was.

Een brief aan Generaal Manderfeld haalde ook weinig uit, die schreef vriendelijk terug dat er een plaatsing op Volkel vrijkwam. Daar hadden we dus ook niets aan.

Financieel ga je toch een flink stuk achteruit. We hebben het niet slecht, maar het is de oneerlijkheid, die me het meest dwarszit. Vooral ook, omdat ik merk, dat om ons heen de bevorderingen vrolijk doorgaan.

Zijn er mensen, binnen de krijgsmacht, die iets soortgelijks hebben meegeemaakt? Daar ben ik erg benieuwd naar.

*Mijn adres is:
A.J. Kuiper-Kok
Kloppenstraat 42
7581 ED Losser
05423-85995*

VRAGEN STAAT VRIJ

Wat een omschakeling voor de militair: het leek een beroepskeuze voor zekerheid, voor duidelijkheid: in organisatie en taak.

Getraind en voorbereid worden op de inzet van geweld: een duidelijke vijand die onszelf bedreigde;

een macht die met macht afgeschrikt moest worden, grote legers, geavanceerde wapenen, een technische wijze van oorlogsvoeren, groot geloof in succes.

Een vijand, verweg en rood; er mocht nauwelijks iets goeds van gezegd worden; onmogelijk te beseffen dat het ook gewone mensen waren.

Onze boze ideeën en agressie konden we vrij - op zijn minst in onze fantasie - op het botvieren.

Nu: beroep en toekomst: onzeker.

Een organisatie: één en al reorganisatie; onduidelijkheid in doel en taak.

Taken waarin de inzet en escalatie van geweld vermeden dient te worden.

In kleine onderdelen wordt geopereerd, met totaal andere opdrachten dan het gebruik van geavanceerde wapenen.

Wie is de vijand; en is die er wel?

De missies waar nederlands militairen worden ingezet: het lijken - in elk geval tot nu toe - situaties waardoor onze samenleving niet bedreigd wordt.

De ingewikkeldheid van de vraagstuk-

ken doet ons beseffen dat we er niet zijn met: dat is goed en waar; dat is slecht en fout.

Wat duidelijk leek, is onduidelijk, wat zeker leek, is onzeker.

Al worstelend met de vraag: heeft dit zin?

En bovendien: ten koste van wat?

Wat een omschakeling, vindt u ook niet?

Steven

HOE DE DIEREN "HET" DOEN

Wat je altijd hebt willen weten, maar niet hebt durven vragen

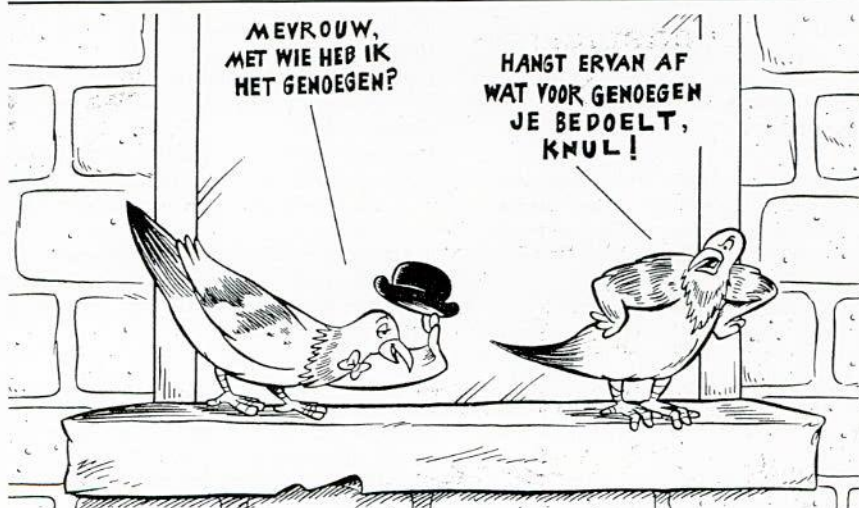
Bij mijn bakker kun je "egelbrood" kopen, en elke keer als ik dat doe vraag ik mij af: hoe doen egels het eigenlijk? Het boekje *Hoe dieren het doen* leek daar eindelijk een antwoord op te gaan geven. Op de voorpagina staan twee egels prominent afgebeeld, in een houding die doet vermoeden dat ze "het" willen gaan doen. Maar helaas: worden we uitvoerig, en hier en daar nog wel geestig ook, op de hoogte gesteld van de seksuele gewoontes van alligators, via eendemosel en muilezel, tot zwanen, de egel komt alleen als stekelvarken in het boekje voor en we zullen nooit erachter komen of "het" nu pijn doet of niet.

Ondanks dit gemis, is *Hoe dieren het doen* een leuk boekje om cadeau te geven en om zelf in een onbewaakt ogenblik door te snuffelen. De tekeningen illustreren de tekst goed, waardoor het boekje als één strip te lezen is. Erg rode oortjes zult U er niet van krijgen, maar een lach zal er best vanaf kunnen en U bent weer een paar leuke grappen bij de borrel rijker.

Larry Feign: *Hoe dieren HET doen*. BZZTôH, 's Gravenhage, 1993. 96 blz. f12.50. (JM)

WAAROM ALLIGATORS NIET AAN ORALE SEX DOEN.

PARTNERS

Mede gestimuleerd door de met atoombommen, derde wereldoorlogen en andere rampen dreigende Russische ultranationalist Zjirinovsky maakten Oosteuropese landen, met Polen, Hongarije en Tsjechië alsmede Slowakije voorop, hun wens kenbaar lid van de Navo te worden en wel liefst zo spoedig mogelijk, bij voorkeur met ingang van gisteren.

De Verenigde Staten, het belangrijkste lid van de Navo heeft ook in deze voor de zoals altijd verdeelde Europese lidstaten het voorlopig laatste woord gesproken. President Clinton heeft hun geen lidmaatschap van de verdragsorganisatie aangeboden, in feite ook geen duidelijk perspectief, maar wel een perspectief op een perspectief: als men t.z.t. aan nog te formuleren concrete criteria voldoet kan men t.z.t. lid worden. Die Oosteuropese landen zien zich graag deugdelijk beveiligd tegen eventuele imperialistische avonturen van Rusland, helemaal na de verkiezingsoverwinning van Zjirinovsky, een Rusland waarmee ze in het verleden het een en ander van doen hadden en niet tot wederzijds genoegen.

Het probleem inzake de toelating tot de Navo is met name dat Jeltsin, die eerst geen bezwaar tegen Oosteuropese Navo-leden had en ook zelf wel lid van diezelfde Navo zou willen worden, nu als gevolg van de nationalistische verkiezingsoverwinning de tegenpartij niet het argument wil geven dat Rusland onmiddellijk

aan een niet te vertrouwen vijandig bondgenootschap gaat grenzen. Zjirinovsky zou, mede gezien zijn populistische kwaliteiten, daar meteen munt uitslaan. Overigens, uit de huidige regeling in het kader van het 'Partnership for Peace', slaat hij ook munt, daar hij er terecht op kan wijzen dat zijn macht inmiddels al zover strekt dat het Navo-bondgenootschap een lidmaatschap van Oosteuropese staten, uit angst voor hem, niet aandurft.

Maar weten die Oosteuropese staten wel waar ze lid van willen worden? Want wat is de Navo, of beter: waar is die Navo naar op weg? Wellicht staat in het Oosteuropese denkraam nog steeds het grote bondgenootschap tegen de niet meer bestaande Sovjetunie centraal, terwijl de militaire en politieke ontwikkeling de grote vijand van toen allang geliquideerd heeft. De doelstelling van de oorspronkelijke Navo was in de termen van de secretaris generaal van het eerste uur Lord Ismay: 'to keep the Russians out, the Germans down and the Americans in': de Russen buiten houden, de Duitsers eronder houden en de Amerikanen erbij betrekken.

Het zal nu het echter steeds meer om een Navo moeten gaan, die als zij wil voortbestaan, gericht zal moeten zijn op vredesbewarende en desnoods afdwingende activiteiten binnen het Navo-gebied en eventueel daarbuiten. Conflict-

beheersing zou in elk geval voor vier-vijfde de feitelijke Navo-taak moeten zijn en een-vijfde nog het verdedigen van het grondgebied tegen een overigens niet aanwezige vijand, een omstandigheid waar ook Zjirinovsky voorshands geen wezenlijke verandering kan bewerkstelligen. Maar net als elke grote organisatie kost het veel tijd die organisatie op een ander doel te richten: daarvoor is een fundamentele verbouwing noodzakelijk. Zulks kan natuurlijk wel: we hebben nog steeds een ANWB, een Algemene Nederlandse Wielrijdersbond, terwijl de wegenwacht toch meer auto's repareert dan fietsbanden plakt. Maar de ANWB zag de auto heel geleidelijk Nederland binnen rijden, terwijl wat de Navo betreft van de ene op de andere dag de Muur viel en de Sovjetunie verdween. Je kunt zo'n Navo dus niet snel zichzelf diep ingrijpend laten vertimmeren. Je kunt een olifant geen vogelnestje laten bouwen en in het geval van de Navo al helemaal niet, waar ze zelf niet weet hoe groot het ei is dat daarin gelegd wordt. Misschien is het daarom nog niet zo gek dat 'Partnership voor Vrede', als er maar wel ernst gemaakt wordt met het lidmaatschap van Oosteuropese landen op een redelijk termijn, terwijl naast de gemeenschappelijke defensieactiviteiten in het kader van dat partnerschap ook via de Noordatlantische Samenwerkingsraad - waar ook Rusland en de Oekraïne in zitten - verder gewerkt wordt aan meer inhoudelijke samenwerking. En tegelijkertijd dient dan, via de sluipeg van een lidmaatschap van de Europese Unie, Oosteuropese landen een weg geboden te worden naar het lidmaatschap van de Westeuropese Unie, de militaire arm van de Europese Unie, en via die arm de toegang tot de Navo. Want eenmaal lid van de Europese Unie wil ook zeggen lid van de Westeuropese Unie en dat laatste is praktisch identiek met Navolid. Te hopen is dat er dan over enige jaren wel een Navo is die als primaire taakstelling een brandweerfunctie heeft ten aanzien van gevaarlijke conflicten in en buiten het verdragsgebied, een taak die zij in het kader van de Verenigde Naties en of de CVSE zal kunnen uitvoeren. Maar als de Navo vasthoudt aan die verouderde taak van vooral het grondgebied beschermen tegen de grote niet bestaande vijand, dan zal die Navo vanzelf inslapen en dan blijken die Oosteuropese partners of zelfs bondgenoten zich niet verbonden te hebben met een Atlantische adelaar, maar zich blij gemaakt te hebben met een dode mus.

Leon Wecke

IN THE NAME OF THE FATHER

aanklacht
tegen
rechtssysteem

Nog niet eerder zag ik de nietsontziende horreur van bom-aanslagen zo treffend in beeld gebracht als in *In The Name Of The Father* van Jim Sheridan. Tot twee keer toe zie je hoe een groepje nietsvermoedende burgers een café binnenstapt, gezellig pratend, lachend, achterom kijkend. De camera volgt ze tamelijk close-up. Door heel strak te monteren komt de explosie van de bom dan in z'n volle omvang midden in een zin of het begin van een glimlach terecht, waardoor je als kijker het idee krijgt dat je zelf mee de lucht in gaat. Niet leuk, maar wel een manier om je publiek onverbiddelijk te confronteren met waar het hier om gaat: een van de lafste en gruwelijkste vormen van terrorisme die er bestaan. Als je van zoiets wordt beschuldigd, terwijl je er part noch deel aan hebt gehad, dan stort je wereld volledig in.

In The Name Of The Father heeft al heel wat commotie veroorzaakt. Het verhaal is gebaseerd op feiten die iedereen die het nieuws een beetje volgt, wel kent. In 1975 werden in Londen vier jonge mensen tot vijftien jaar gevangenisstraf veroordeeld, op beschuldiging van bom-aanslagen waarbij ettelijke doden vielen. Geen van de vier had in werkelijkheid deel gehad aan de aanslagen. Samen met hen werden enkele vrienden en familieleden tot kortere straffen veroordeeld. Ook zij hadden nooit iets met de misdaden te maken gehad. De vier langgestraften, drie jongemannen en een meisje, werden 'beroemd' onder de naam The Guildford Four, naar de pubs in Guildford, een plaats in de buurt van Londen, waar de aanslagen waren gepleegd.

Tijdens het vooronderzoek, bij de verhoren en tijdens de detentie zijn deze vier zo schandalig behandeld, dat Engeland en de wereld, toen alles eindelijk aan het licht kwam, diep gechoqueerd reageerden. De film is geconcentreerd rond de figuur van één van de Guildford Four, Gerry Conlon, die na zijn vrijlating een boek over zijn bevindingen heeft geschreven, *Proved Innocent*. Conlon is een Ier, en echt geen lieverdje. Hij werd geboren in Belfast en hield zich als jongeman intensief bezig met het treiteren van de Britse soldaten die het straatbeeld in Belfast bepaalden. Ook maakte hij zich vaak schuldig aan kleine diefstallen. Als de grond hem, na rellen met de Britse soldaten, te heet onder de voeten is geworden, gaat Gerry naar Londen. Op de boot ontmoet hij Paul, een vriend met wie hij al snel onderdak vindt bij een gastvrij groepje hippies. De kamer bij zijn tante trekt hem vanzelfsprekend minder aan. Maar dat hij en z'n vriend niet echt welkom zijn bij alle leden van de woongroep wordt al snel duidelijk.

Kort na de twee explosies in Guildford worden Paul en Gerry als potentiële daders opgepakt, en op zo'n genadeloze manier verhoord, dat ze uiteindelijk een bekentenis tekenen. Gerry Conlon geeft pas toe als de politie dreigt om zijn va-

der te vermoorden als hij niet bekent. Jankend van angst, pijn en frustratie ondertekent hij de bekentenis. Korte tijd later blijkt dat ook zijn vader Giuseppe (genoemd naar de ijsman uit de straat...) is opgepakt. Vader en zoon gaan samen de cel in, tot ontzetting van de moeder en de achtergebleven kinderen die niet kunnen geloven wat er met het gezin gebeurt.

In de cel geconfronteerd met elkaar, zien Gerry en Giuseppe zich gedwongen om te communiceren, iets dat er tot dan toe nooit zo van was gekomen. Giuseppe is vredelievend en wil hoe dan ook proberen om de situatie zonder geweld op te lossen. Zijn zoon veracht z'n kalme, bangelijke vader aanvankelijk voor dit gedrag. Veel later zal hij de wijsheid van die houding pas inzien.

Als ze eenmaal beseffen dat ze zich, althans voorlopig, bij hun detentie zullen moeten neerleggen, komt het tussen de beide mannen tot een hecht contact. Maar de situatie verandert, als zich in de gevangenis een man bij hen voegt die openlijk bekend dat hij de Guildford-explosies op zijn geweten heeft. De politie is daarvan in kennis gesteld, de gevangenisbewaarders weten ervan, maar de zaak van de Guildford-four wordt niet heropend. Pas wanneer de gedetineerden gezamenlijk een actie hebben geformeerd waarbij de televisie aanwezig is krijgt het publiek, via spandoeken die de gevangenen hebben gemaakt, zwart op wit te zien dat de Guildford-four onschuldig vastzitten. Maar ook dan duurt het nog jaren voordat de advocate van Gerry Conlon, doordat ze toevallig een geheim dossier in handen krijgt, kan aantonen dat de vier gevangenen met medeweten van politie en justitie al die tijd onschuldig hebben vastgezeten. Giuseppe Conlon is dan inmiddels overleden en Gerry voelt zich door dat feit meer dan ooit een martelaar. Maar ook al zijn de schandalige verhoormethodes van de politie en de nalatigheid van justitie onomstotelijk aangetoond, alle betrokkenen vervullen nog dezelfde functies. De gevangenen werden, na vijftien

jaar, vrijgesproken, wat een sensationeel proces opleverde. Toch wordt het je koud om het hart als je beseft dat dit soort dingen zelfs in een hoog geciviliseerd land als Engeland voorkomen.

Van dit diep dramatische gegeven heeft Jim Sheridan samen met scenarist Terry George een film gemaakt die veel verder gaat dan alleen maar een politieke aanklacht. Hij besteedt minstens zoveel aandacht aan de relatie tussen de vredelievende vader en zijn rebelse zoon. Daarnaast bekijkt hij die relatie ook overdrachtelijk, waarbij Engeland als de vader fungeert en Ierland als de zoon. 'Je kunt niet volwassen worden, als kind niet, maar als land ook niet, voordat je met die vaderfiguur een autoriteitsconflict hebt uitgevochten', aldus Sheridan. 'Maatschappijen en ook religies zijn vaak opgebouwd rond een vaderfiguur, dat zie je steeds terugkomen.' Sheridan gelooft ook dat de jaren van Engelse heerschappij over Ierland de positie van Ierse vaders hebben ondermijnd. 'Kinderen van zachtmoedige of inschikkelijke vaders proberen vaak te vluchten, of gaan een kant op die geen van beide ooit gewild heeft.'

Daniel Day-Lewis in de rol van de wilde, in z'n rechtsgevoel diep gekwetste Gerry Conlon levert een van zijn mooiste rollen af, en ook de andere figuren worden stuk voor stuk volkomen overtuigend neergezet, met Emma Thompson als tweede bekende naam in de rol van de intelligente advocate. Maar minstens zo belangrijk is bij deze film de technische crew. De sfeer en de stijl zijn fel en strijdbaar. Dat is, behalve aan de sociaal bewogen regisseur Jim Sheridan (die eerder veel lof oogstte met o.a. *My Left Foot* en *The Field*), ook te danken aan cameraman Peter Biziou die onder andere *Mississippi Burning* maakte, en aan editor Gerry Hambling die, behalve aan *Mississippi Burning*, ook aan *Midnight Express* en *The Commitments* meewerkte.

In The Name Of The Father is in de eerste plaats een gedramatiseerde documentaire, maar laat zich door de film-liefhebber die niet alleen maar vermaakt wil worden, ook genieten als een psychologische thriller, en als een document humain van het zuiverste soort.

Leonore van Opzeeland

FILM IN 'T KORT

GERMINAL

De Franse schrijver Emile Zola (1840 - 1902) werd wereldberoemd met zijn beeldende, sociaal bewogen romans die zich allemaal laten lezen als pasklare filmscenario's. Ook *Germinal* is zo'n gaaf brok realiteit uit de vorige eeuw, waarbij je de camera bij wijze van spreken al hoort snorren. Logisch dus dat een beetje regisseur er graag in duikt. Maar Claude Berri is in z'n ijver over de schreef gegaan, want wat hij van *Germinal* heeft gemaakt is zo larmoyant en vet, dat de film als productie zijn doel volledig voorbijschiet. *Germinal* gaat over de erbarmelijke arbeidsomstandigheden van de mijnwerkers in de vorige eeuw en is daarmee min of meer het Franse antwoord op de Belgische film Daens waar de situatie in de textiel aan de kaak werd gesteld. *Germinal* behandelt het opkomend socialisme en de invloed van de politieke woelingen op de gezinnen die leefden van en rond de mijn. Natuurlijk neem je als voortrekker van die actie de grootste acteur die Frankrijk te bieden heeft, Gerard Depardieu, helemaal als je er dertig miljoen gulden tegenaan mag gooien. Maar ondanks de schitterende lokaties, de indrukwekkend nagebouwde mijnen en het prachtige, dramatische verhaal kun je bij het kijken naar het eindresultaat bijna je lachen niet houden, zo theateraal wordt er geacteerd. Alsof de film is gemaakt met sterren van een halve eeuw geleden. Jammer, want door de rollende ogen van Depardieu en het eindeloze gekerm van Miou Miou als er weer een kind is overleden, word je behoorlijk afgeleid van alles wat wel de moeite waard is.

Miou Miou en Gerard Depardieu

WILDGROEI

Frouke Fokkema kreeg voor haar eerste film Kracht een paar jaar geleden onmiddellijk een Gouden Kalf, en de verzamelde filmers was compleet verbouwereerd door het vakmanschap en de originaliteit van dit debuut. Met zo'n voorgeschiedenis krijg je het moeilijk als je een tweede film maakt. Maar ook *Wildgroei* is gebaseerd op een onalledaags gegeven, en opnieuw blijkt uit de uitwerking dat Fokkema weet hoe ze een verhaal moet vertellen. Met de keuze van Hilde van Mieghem in de hoofdrol was ik niet helemaal gelukkig, maar dat is louter persoonlijk, want ze doet 't goed. Als je de eerste tien minuten door bent, die nogal gekunsteld aandoen, ontrolt *Wildgroei* zich vervolgens als een zwarte relatie-komedie waarin een vrouw, om een knappe uitgever te strikken, een boek schrijft. Aanvankelijk slaagt ze in haar opzet, maar de uitgever blijkt natuurlijk niet zo leuk als hij aanvankelijk leek. Als de mooie jongere zuster van de schrijfster dan ook nog hinderlijk in beeld verschijnt, kan het drama niet uitblijven... Thom Hoffman speelt de uitgever, en Ellen ten Damme, aanstormend talentje

Thom Hoffman en Hilde van Mieghem

dat in deze film niet helemaal uit de verf komt, is de zus.

TOMBSTONE

Een lekkere western van het beproefde, ouderwetse soort is *Tombstone*, een remake van een van de bekendste originele westerns, *Gunfight at the O.K. Corral*. De beroemde sheriff Wyatt Earp besluit om zich terug te trekken en met zijn vrouw een rustig leven in het stadje Tombstone op te bouwen. Maar de buurt wordt onveilig gemaakt door een

Kurt Russell (m) als Wyatt Earp

stel bloeddorstige cowboys, en de zangeres uit de plaatselijke saloon brengt hem ook op heel avontuurlijke gedachten. Dus besluit de sheriff om nog een keer te laten zien wie de sterkste is, geassisteerd door zijn twee broers, en door Doc Holliday, een arts die ondanks zijn vergevorderde tbc ook heel goed met een revolver overweg kan. 't Ziet er allemaal mooi uit, maar de echte western van welk er komt natuurlijk nooit meer terug, eenvoudig omdat we in een veel cynischer tijd leven. Kurt Russell als Wyatt Earp is enig, en ook Val Kilmer als Doc Holliday laat prima werk zien. Toch kun je niet vergeten dat de één met Goldie Hawn getrouwd is, en dat de ander Jim Morrison heeft gespeeld in *The Doors*. Van die dingen...

L.v.O

BUKMAN'S BROEIKASEFFECT

De milieuvervuilende politiek van de regering Lubbers - Kok

Ruim een maand geleden kwam minister Bukman van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij in opspraak. In een vertrouwelijke brief aan minister Andriessen van Economische Zaken had hij gevraagd de gasprijzen voor de glastuinbouwers niet te verhogen, omdat hij vreesde dat deze maatregel het CDA bij de komende verkiezingen te veel stemmen zou kosten. De kritiek op deze actie van Bukman ging hoofdzakelijk over het feit dat het niet erg netjes is dat een minister probeert stemmen voor zijn partij te kopen. Vrijwel niemand had het erover dat Bukmans actie een uitermate milieu-onvriendelijke daad is, die bovendien indruist tegen de afspraken in het regeerakkoord.

In het regeerakkoord zegt de regering Lubbers - Kok te streven naar het verlagen van de uitstoot van kooldioxide (CO_2) met 2% per jaar. De regering had dit kunnen bereiken door onder meer de (zeer lage) gasprijzen voor de glastuinbouwers (fors) te verhogen. Integendeel, in de afgelopen tien jaar zijn de gasprijzen voor de glastuinbouwers aanzienlijk verlaagd. Het resultaat hiervan was dat het gebruik van energie per eenheid produkt in de glastuinbouw in de laatste jaren sterk toenam, mede waardoor de uitstoot van kooldioxide niet is gedaald in de afgelopen jaren, maar met 1% per jaar is gestegen. Bukman had hier dus een schepje bovenop willen doen.

■ De politiek en milieuvervuiling

Deze uitgijver van Bukman is exemplarisch voor het milieubeleid van de regering Lubbers - Kok, of beter, het ontbre-

ken ervan. In het milieubeleid zijn er twee belangrijke beleidsinstrumenten. Het ene is het verhogen van de prijzen van milieuvervuilende produktie. Daar komt tot dusverre weinig van terecht. Sterker, die delen van onze economie die de meeste energie gebruiken, betalen de laagste prijzen voor hun gas of elektriciteit.

Een ander belangrijk beleidsinstrument is het via overheidsregulering verbieden of ontmoedigen van milieuvervuilende produktie. Ook hiervan maakt de regering weinig tot geen gebruik. Een voorbeeld is dat de regering de zojuist geprijsde PTT-Post geen strobreed in de weg legt, wanneer dit bedrijf besluit zijn poststukken niet langer met de trein te vervoeren, maar in het vervolg sterk milieuvervuilende vrachtwagens gaat gebruiken.

■ Milieubeleid in Nederland

Met het oog op de aanstaande verkiezingen voor de gemeenteraden, de Tweede Kamer en het Europees Parlement heeft de Amsterdamse hoogleraar milieukunde Lucas Reijnders een boek geschreven over de vervuiling van ons milieu en de politieke wil en onwil om daaraan iets te doen.

In zeer heldere bewoordingen maakt Reijnders duidelijk dat het milieu er slecht voor staat en dat, hoewel er wel enige successen zijn geboekt, het met het milieu nog steeds de verkeerde kant opgaat.

Bijvoorbeeld op het gebied van het gebruik van energie laten we onnoemelijk

veel kansen liggen. Niet alleen subsidiëren we energievreters (naast de glastuinbouw vooral de zout- en aluminiumindustrie), we verzuimen regulerende energieheffingen en een ecotax in te voeren en schaffen subsidies voor energiebesparing af. Het gevolg van dit alles is dat het energiegebruik nog steeds fors toeneemt. Ook de vervuiling van het milieu door de produktie van chemisch afval (Nederland is de grootste producent van chemisch afval ter wereld), de enorme overproduktie van mest en het overvloedig gebruik van bestrijdingsmiddelen gaat overdroten voort, niet of nauwelijks gehinderd door het milieubeleid. Eén van de gevolgen hiervan is dat de aantasting van de ozonlaag gestaag doorgaat, momenteel met een snelheid van ongeveer 5% per jaar.

Tenslotte holt de biologische verscheidenheid in hoog tempo achteruit. Begin dit jaar verscheen er een rapport van het ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu, waarin werd geschreven dat door een verdergaande verzuring, overbemesting en verdroging van de grond de variëteit aan dieren en planten sterk vermindert.

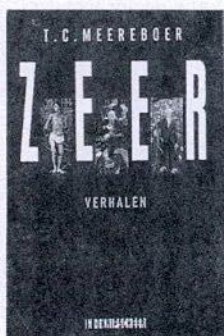
Het aardige van het boek van Lucas Reijnders is dat het in zeer heldere taal uiteenzet hoe ernstig onze milieuproblemen zijn, wat eraan te doen is en wat de verschillende politieke partijen voor reputatie dan wel voornemens hebben op het gebied van het milieubeleid. Voor iemand die zijn stemkeuze bij de komende verkiezingen vooral wil laten bepalen door het milieu, is dit boek een aanrader.

Lucas Reijnders. Het milieu, de politiek en de drie verkiezingen. Van Gennep, Amsterdam 1993. 144 blz.

Wessel Visser

Debuut

De stichting LIFT richt zich op het bevorderen van literaire activiteiten in Nederland. Eén van die activiteiten is het jaarlijks uitreiken van de Nationale Debuutprijs. Deze prijs is erop gericht veelbelovende onbekende auteurs de gelegenheid te bieden hun werk bij een "echte" uitgeverij te publiceren. In 1993 werd deze Nationale Debuutprijs toegekend aan de beeldend kunstenaar T. C. Meereboer voor zijn verhalenbundel "Zeet". Het juryrapport zegt onder andere over het werk van deze debutant "dat de personages in deze verhalen direct gaan leven". Een heel aardig voorbeeld daarvan is het verhaal "Grootvader

heeft gelijk". Een verhaal van goed drie bladzijden waarin op meesterlijke wijze een sfeer wordt getekend van twintig mensen die, bijeen in een veel te krappe ruimte, oudejaarsavond vieren: "De asbakken waren overvol, niemand kan opstaan om ze te legen. Er kan geen raam worden opengezet, de afstandbediening van de televisie was stuk en geen mens scheen bij het toestel te kunnen. Luid schalde er een langdradig programma met hoogtepunten van het voorafgaande jaar". Al roddelend sleept men zich naar het einde, naar klokslag twaalf, precies het moment waarop grootvader uit een diepe slaap ontwaakt, het gezelschap vriendelijk toeknipt en konstateert: "Ik zei jullie dat die klok gelijk staat, nou kijk eens!".

T.C. Meereboer: Zeet. In de Knipscheer, Amsterdam. 1993. 156 blz. f 25,00. (WH).

Golffoorlog

Toen op 2 augustus 1990 het Iraakse leger het buurland Koeweit binnenviel, leek de gehele wereld verrast. Slechts weinigen hadden deze invasie verwacht. Maar al spoedig lieten tal van deskundigen hun licht schij-

nen over deze nieuw-ontstane situatie. Men kon geen krant of tijdschrift openslaan, geen radio of televisie aanzetten, of men werd gekonfronteerd met, vaak tegenstrijdige, meningen. De soms stormachtige discussies spitsten zich met name toe op de vraag of de Golfcrisis met politieke en diplomatieke, dan wel met militaire middelen zou moeten worden opgelost. Moest het door de VN afgekondigde handelsembargo tijd worden gegund, of was van aanvang af duidelijk dat Saddam Hoessein alleen onder druk van militaire acties op zijn schreden zou terugkeren?

De uiteindelijke oorlog-operatie Desert Storm- leek succesvol. Toen de kanonnen zwegen, viel ook de eerder gevoerde discussie over de voors en tegens van de oorlog stil. De Golfregio, die maandenlang de voorpagina's had gedomineerd, verdween weer uit het beeld. Andere zaken eisten hun aandacht op. De storm was voorbij en werd gevolgd door stilte.

Nu, drie jaar later, kan met meer perspectief worden teruggekeken op deze Golffoorlog. Vanuit dat perspectief blijkt dat de uitkomsten niet zo eenduidig zijn als ze aanvankelijk wel leken. De "winnaar" Bush kon zijn populariteit niet uitbuiten en verloor de presidentsverkiezingen; de "verliezer" Saddam Hoessein, daarentegen, lijkt nog stevig in het zadel te zitten.

In de bundel "Stilte na de storm" bliken een groot aantal deskundigen terug op deze Golffoorlog en worden de gebeurtenissen in perspectief geplaatst. Verschillende aspecten van de oorlog en de uitkomsten daarvan worden belicht. Zo komen onder meer aan de orde: de rol van de VN voor, tijdens en na de oorlog; de standpuntbepaling van de Nederlandse politiek en vredesbeweging; de gevolgen voor de democratisering in Koeweit en de Arabische wereld; de "winnaars" en "verliezers".

Paul Aarts en Bert Bomert (red.): Stilte na de storm. De Tweede golffoorlog in perspectief. Studiecentrum voor Vredesvraagstukken, Postbus 9108, 6500 HK Nijmegen. 1993. 223 blz. f 30,00. (WH).

Verhalen van Helman

Het komt vast niet vaak voor dat een auteur meer boeken publiceert dan hij jaren telt. Albert Helman, geboren als Lou Lichtveld in Paramaribo, is er zo

één. De Indiaans/Surinaams/Nederlandse schrijver, die naar eigen zeggen nog geen kwart van zijn levensjaren in Nederland doorbracht, werd in november j.l. 90 jaar. Bij die gelegenheid verscheen bij In de Knipscheer zijn jongste boek 'Peis noch vree' met als ondertitel 'elf rare verhalen'. Ondanks Helmans eigen 'verklaring' aan het slot begrijp ik die ondertitel niet zo, want de hier gebundelde sprookjes, fabels en allegorische vertellingen van de vitale grand old man van de Nederlandse literatuur mogen soms bizar of fantastisch zijn, maar raar...?

Het blijft steeds weer boeiend om de kritische globetrotter en rasverteller te volgen, ook in deze verhalen die deels van recente datum zijn en voor een deel van rond de Tweede Wereldoorlog. Ze gaan bijna alle over kwetsbare mensen in extreme omstandigheden en stijgen meestal ver uit boven de tijd en plaats waar ze zich afspelen. En dat kan bij de kosmopolitische Helman overal zijn, in deze bundel o.a. van Finland en Frankrijk tot Joegoslavië en Spanje, van het oude India en Australië tot het Groningse platteland. Het titelverhaal 'Peis noch vree' vertelt over een jonge vrouw die haar werk in het Nederlands verzet - en daarmee ook haar man en minnaar - is ontvlucht naar Frankrijk. Daar komt ze, tijdelijk ondergedoken bij een oude geleerde graaf die leeft als een eenvoudige visser, tot rust en dieper inzicht in zichzelf.

Wijsheden om over na te denken te over... en dat geldt voor al die elf 'rare' verhalen. Albert Helman: Peis noch vree. In de Knipscheer, Amsterdam 1993. 185 blz. f 29,50. (FS)

Over liefde en een vuurtoren.

In Engel van het licht moet dokter Olivia een spoedoperatie uitvoeren op de vrouw op wie haar man smoorverliefd is. Ze doet alles om haar te redden, maar de vrouw sterft toch. De man van Olivia, maar ook de wettige echtgenoot van de gestorven vrouw zijn bijkans ontroostbaar. En zij niet alleen..... Wat was er zo bijzonder aan de gestorven Annie met de rode haren? Engel van het licht ontfaelt langzaam maar zeker het geheim van Annie, waarbij een op instorten staande vuurtoren een belangrijke rol speelt. Hoewel niet helemaal duidelijk wordt waarom nu wie wat met wie doet, toch een prettig ontspannend boek voor wie van relaties en vuurtorens houdt.

Diane Chamberlain: Engel van het licht. BZZTöH, 's Gravenhage 1994. 352 blz. f 36,50. (JM)

Niet zo stille Zuidzee

Voor het maken van klassieke ontdekkingsreizen is het aan het eind van de 20e eeuw zo'n twee- of driehonderd jaar te laat. Er valt nog wel wat te doen om onze wereld beter te leren kennen

Herbert Paulzen

De schijn van de stilte

Reizen door de Stille Zuidzee

en misverstanden uit de weg te ruimen.

Een van die misverstanden betreft de paradijselijkheid van de eilanden in de Stille Oceaan. Als die eilanden ooit al zulke onbedorven lustoorden geweest zijn als waarvoor veel mensen ze nu nog houden, dan is die toestand intussen wel voorbij. Herbert Paulzen maakt een soort moderne ontdekkingsreis, en helpt ons waar nodig uit de droom, die vroegere ontdekkingsreizigers en wetenschappers opgeroepen hebben. De zee mag er nog wel blauw zijn en de palmen mogen er nog wuiven, maar het milieu wordt er ernstig bedreigd door de gevolgen van Amerikaanse en Franse atoomproeven. De mensen zijn er ongetwijfeld allervriendelijkst, maar een toestand als van voor de zondeval - zoals de antropologe Margaret Mead die, naar later bleek, geheel ten onrechte schilderde - heeft er waarschijnlijk nooit bestaan. In sommige streken is sprake van autoritaire samenlevingen, in andere, soms dezelfde, van grote etnische conflicten. De meeste eilanden zijn overbevolkt en sterk afhankelijk van financiële steun van buiten.

Paulzen schrijft vlot, zij het dat hier en daar de invloed van het Engels, waarin hij ter plaatse geconverseerd zal hebben, wel erg merkbaar is (zo is een 'second cousin' een achterneef, niet een 'tweede neef'!). Het is daarom merkwaardig dat zijn boek, al is het onderwerp nog zo interessant, toch niet echt boeit. Misschien is dat het gevolg van teleurstelling bij een groot liefhebber van verhalen zoals ze tegenwoordig niet meer geschreven worden. Maar dat is de schrijver natuurlijk niet aan te rekenen.

Herbert Paulzen, De schijn van de stilte, reizen door de Stille Zuidzee. BZZTôH, 's-Gravenhage 1993. 192 blz. f 34,50. (CS).

Ontroerend mooi

Toen hemel en aarde van plaats verwisselden is het boek over de tragische jeugd van het Vietnamese meisje Le Ly. Dit boek heeft de basis gelegd voor de film 'Heaven and Earth' van Oliver Stone die sinds kort in de bioscoop te zien is. Le Ly groeit op temidden van het oorlogsgeweld in Vietnam. Haar gezin raakt verscheurd door verschillende politieke loyaliteiten. Zelf

wordt ze op zeer jeugdige leeftijd gevangen genomen door de republikeinse troepen en door hen op mensonterende wijze gemarteld. Door de Vietcong, waar haar sympathie naar uit ging, verkracht en ter dood veroordeeld. Zij vlucht naar Saigon. Op vijftienjarige leeftijd raakt zij zwanger van haar werkgever. Als ongehuwde moeder probeert zij in Danang aan de kost te komen door middel van zwarte handel, incidentele prostitutie en slecht betaalde baantjes bij Amerikanen. Ze ontvlucht uiteindelijk Vietnam door in het huwelijk te treden met de oudere Amerikaan Ed. En dan, zestien jaar later, keert ze terug naar haar geboorteland, naar haar moeder, haar familie en vroegere vrienden. Dit aangrijpende boek over het oorlogskind Le Ly kan bijna niemand onberoerd laten. Het vervolg op **Toen hemel en aarde van plaats verwisselden** zal zeer binnenkort verschijnen onder de titel: 'Oorlogskind op zoek naar Vrede'.

Le Ly Hayslip en Jay Wurts: Toen hemel en aarde van plaats verwisselden; Unieboek, Houten 1993, 336 blz f 39,90. (EK)

Heilige Hitler

Wij allen hebben het drama in Waco, Texas, kunnen volgen in de krant of op TV. De sekteleider David Koresh dreef bijna honderd sekteleiden de dood in. In het boek **Prediker van de dood** onthult Marc Breault, de voormalig rechterhand van David Koresh, samen met

Martin King, de enige journalist die David Koresh ooit te woord stond en die een kijkje mocht nemen in zijn vesting, het leven binnen de sekte. David Koresh, geboren als Vernon Howell, is de leider van de Branch Davidians. Deze sekte bestond al vele jaren voordat David Koresh de leiding over nam. Door Marc Breault wordt hij beschreven als de heilige Hitler, een gevaarlijke gek. Met de bijbel in de hand en grove intimidatie hersenspoelde hij zijn volgelingen. Het is dan ook verbijsterend te lezen hoe deze mensen konden geloven in de woorden van deze zoon van God, zoals hij zichzelf noemde. Zijn volgelingen stonden hun 14/15 jarige dochters aan hem af. Zelfs bepaalde hij in augustus 1989 dat hij de enige binnen de sekte was die zich voort mocht planten en als gevolg daarvan

had hij ook als enige seksueel contact met de vrouwen van zijn sekteleiden. Deserteren uit de sekte betekende de dood. Reeds in 1989 werd David Koresh aangeklaagd voor kindermishandeling, kinderseks, illegaal wapen bezit, schijnhuwelijken en kidnapping, maar de staat nam deze satanische praktijken niet serieus. Pas als er in 1992 een diepgaand onderzoek wordt ingesteld en er in februari 1993 vier agenten worden gedood bij een inval wordt de sekte belegerd. Op 19 april 1993 staat het 'fort' in brand met alle gevolgen van dien.

Onthutsend, verbijsterend, onvoorstelbaar dat deze mensen 'volgelingen' hebben en tegelijkertijd besef je dat er morgen weer een **Prediker van de Dood** op kan staan. Een boek dat je heel lang bij zal blijven.

Martin King en Marc Breault: Prediker van de Dood, BZZTôH, 's Gravenhage 1993, f 29,50. (EK)

Freek de Jonge

De proloog van Freek de Jonge's nieuwste roman, 'Opa's wijsvinger', pakt je al direkt. In een verhaal van goed acht bladzijden maken we kennis met

Mordechai Goudsmit die op weg is naar zijn moeder om, voor het eerst na de oorlog, het Purimfeest te gaan vieren. In de trein wordt hij aangesproken door een man die in de oorlog zijn plaats heeft ingenomen. Goudsmit zag kans onder te duiken terwijl de man, Karel de Vries, werd opgepakt en op transport gesteld naar een concentratiekamp. Deze De Vries vraagt Goudsmit of hij met hem van plaats zou willen ruilen omdat hij niet tegen achteruit rijden kan. Dat gebeurt. De trein moet op een gegeven moment schielijk remmen, de koffer van Goudsmit valt uit het bagagerek en De Vries breekt zijn nek.

De roman zelf gaat over de pianist Johannes Huls die ooit een duo vormde met de vermaarde illusionist Arthur Roest. Een gezelschap dat in het verleden grote bekendheid verwierf. Na

het uiteenvallen van het duo is Huls in een groot gat gevallen, een vacuüm dat hem de ruimte biedt tot overpeinzingen waarin zijn ex-kollega Roest herhaaldelijk opduikt. Het feit dat ze lange tijd tot elkaar veroordeeld

zijn geweest heeft voor beiden veel betekend. Onwillekeurig dringt zich de vergelijking op met Freek en Bram en het uiteenvallen van Neerlands Hoop. Dat het Freek de Jonge met deze roman om meer te doen is geweest dan het schrijven van een autobiografisch verhaal, moge, alleen al vanwege de proloog, duidelijk zijn.

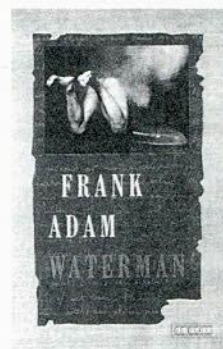
Een redelijk ingewikkelde, vindingrijke roman!

Freek de Jonge: Opa's wijsvinger. De Harmonie, Amsterdam. 1993. 275 blz. f 29,50. (WH).

Prima debuut

De Vlaamse auteur Frank Adam vestigde in 1992 reeds de aandacht op zich met zijn toneelstuk 'Wakitchaga'. Eind vorig jaar verscheen zijn eerste roman, 'Waterman'. Een roman die, in manuscript-vorm, in 1991 bekroond werd met de driejaarlijkse prijs van de provincie West-Vlaanderen en door de jury werd vergeleken met het vroegere werk van Hugo Claus. Deze magisch-realistische roman beknapt samenvatten is nog niet zo eenvoudig. Een poging.

Traditiegetrouw neemt meneer Le Maître, bij de start van het

nieuwe schooljaar, zijn leerlingen mee naar het strand. Met de zee als achtergrond legt hij de twaalfjarigen uit dat alle leven uit de zee is voortgekomen en tracht hij ze te enthousiasmeren voor de Grote Werken die ze moeten maken. Vier jongens weten zich van de groep af te scheiden, zonder dat Le Maître het in de gaten heeft, en verschuilen zich in een bunker waar ze elkaar sterke verhalen vertellen. Op de achtergrond figureert (maar duikt steeds weer in de roman op) visserskind en ex-klasgenoot Waterman. En het is deze Waterman, een heus kind van de zee, die de eigenlijke uitdager is van de archaische schoolfrik Le Maître.

Beslist geen gemakkelijke roman, wel vlot geschreven en boeiend tot en met de laatste pagina.

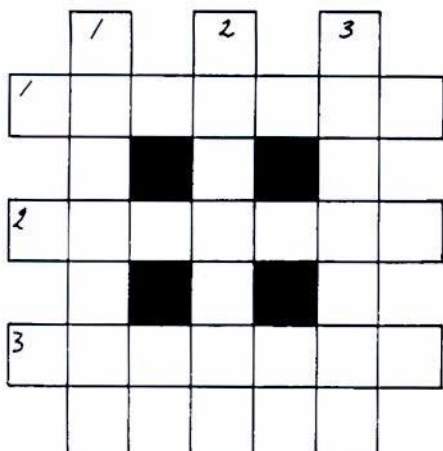
Frank Adam: Waterman. De Geus, Breda. 1993. 188 blz. f 27,50. (WH).

Wim Heij
Erika Krijt
Joan Merens
Cornelis Schepel
Frank Spoelstra

EGO PUZZEL

De oplossing van de puzzel in het februari-nummer luidt als volgt: 1-koekoek; 2-evenmin; 3-onmacht; 4-kunstig.

Hiernaast een puzzel waarbij de drie juiste woorden van elk zeven letters zowel horizontaal als vertikaal dienen te worden ingevuld.

De omschrijvingen luiden als volgt: 1-dier; 2-hoogste strevingen; 3-heel graag willen.

Raadslieden – waar en wie

Bureau	Naam	Telefoon bureau	Telefoon huis	MDTN
Wezep/t Harde/ Vlb. Twenthe	L.J.H. (Lex) Beekers	05207-67549/05255-8109	038-212656	* 06 - 535 - 7549
Oirschot	I.L. (Immy) Beijer	040-627909/627913	040-627322	* 06 - 514 - 6093
Seedorf	J. (Jacques) van den Blink	00-4942817510, tst. 2285	00-4942848629	* 06 - 549 - 7913
Nunspeet	J. (Jan) den Boer	05771-1341, tst. 2492/2498	03210-18934	* 06 - 594 - 2285
Rotterdam/ Doorn	K. (Klazien) van Brandwijk-Wiltjer	010-4539911, tst. 341/381	03480-14787	* 06 - 534 - 2492
Arnhem/ Vlb. Twenthe	E.Y. (Ellen) Bremer	085-718911, tst. 335	08308-21867	* 06 - 213 - 341/281
Den Helder	C.C. (Tineke) Dekker-Hundling	02230-52089	02991-3525	* 06 - 202 - 617
Steenwijk	A.B. (Adri) van Deurzen	05210-15422, tst. 2643	05220-62273	* 06 - 517 - 335
Den Helder	M.J. (Marias) van Dorp	02230-52405	035-232142	* 06 - 514 - 6093
Den Helder	J. (Joop) Flokstra	02230-56820	072-641080	* 06 - 209 - 2089
Seedorf	R.P. (Rob) Geene	00-48917510, tst. 2285	00-4942812470	* 06 - 532 - 2643
Utrecht (Kmar)	J.J. (Jaap) Geuze	030-366444/45	075-703705	* 06 - 209 - 2405
Assen	W.A. (Bart) Hetebrij	05920-58499	05947-13608	* 06 - 209 - 6820
Weert	C.H. (Kees) van der Hilst	04950-82811, tst. 702	013-425425	* 06 - 594 - 2285
Ede	A.H.T. (Ad) Hornis	08380-81826	030-937808	* 06 - 557 - 6445
Harderwijk	I.P. (Irma) Jacobs	03410-76000, tst. 7809/7810	03417-58156	* 06 - 541 - 8499
Blomberg	F.G. (Frits) van de Kolk	00-4952358150 of 00-495235509259	00-4952356621	* 06 - 578 - 702
Hohne	B.J.T. (Ben) van der Linden	00-4950514709, tst. 249	00-4950514322	* 06 - 678 - 1826
Utrecht	B.M. (Beernoud) Moojen	030-366444/45	035-234907	* 06 - 533 - 3114/3215
Stolzenau	J.G.J. (Jan) Nauts	00-495761704290	00-495761687	* 06 - 443 - 259
Woensdrecht	V.J.B.M. (Vincent) Peeters	01646-92911, tst. 2654	01640-47215	* 06 - 594 - 2285
Amersfoort	K.S. (Kees) Roza	033-607051	020-6323785	* 06 - 557 - 6444
Nijmegen	P. (Peter) Samwel	080-276911, tst. 154/196	080-563833	* 06 - 445 - 290
Schaarsbergen	G. (Gerard) Snels	085-533377 of 532774	080-229069	* 06 - 504 - 2654
Schaarsbergen	M. (Marijke) van der Stigchel-Wijngaard	085-532752 of 532774	08382-1675	* 06 - 500 - 7051
Breda	J.W.F. (Jan) Sulman	076-273341	076-872688	* 06 - 511 - 196
Vught	J.E.M. (José) Verheyen	073-881000, tst. 1564	080-239840	* 06 - 564 - 2774
Leeuwarden	G.J. (Gerrit) Vlietstra	058-346826	05250-83791	* 06 - 529 - 3341
Rotterdam	M.C. (Mart) Vogels	010-4539341/281	033-952099	* 06 - 531 - 1564
Hoofdraadsman	W.H. (Wim) Heij	03404-14436	05210-13657	* 06 - 519 - 6826
Stafradsvrouw	J.J. (Joan) Merens	03404-14436 of 20906	085-629745	* 06 - 213 - 341/281
Coornherthuis				
(raadsman)	J. (Jan) den Boer	03404-14060	03210-18934	
(raadsman)	J.M. (Joost) van Langen	03404-14060	08370-10205	

PSSST...
ZIJN WIJ NU EEN
VREDESLEGER
IN OORLOGSTIJD
OF EEN OORLOGSLEGER
IN VREDESTIJD
?

